

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ДЕННА ФОРМА НАВЧАННЯ**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ **Лихова С.Я.**

«___» _____ **2021 р.**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«Правоохоронна діяльність»**

Тема: «Особливості методики протидії окремим видам крадіжок»

**Виконавець: студент 2 курсу, групи ПО-203М Бо Чікунов Давид
Геннадійович**

**Керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу
Ланцедова Юлія Олександрівна**

Київ–2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Юридичний факультет

Кафедра кримінального права і процесу

Освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ **Лихова С.Я.**

«_____» _____ **2021 р.**

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Чікунова Давида Геннадійовича

1. Тема роботи «Особливості методики протидії окремим видам крадіжок», затверджена наказом ректора від 27 вересня 2021 р. № 2024/ст.
2. Термін виконання та захисту роботи: з 27 вересня 2021 р. по 05 грудня 2021 р.
3. Вихідні дані роботи: монографічна наукова література, нормативно-правові акти, нормативно-правові акти міжнародного характеру, узагальнення судової практики.
4. Зміст пояснювальної записки: аналітичний огляд юридичних джерел з тематики кваліфікаційної роботи. Дослідження найбільш актуальних положень методик протидії окремим видам крадіжок. Розкриття існуючих етапів розслідування крадіжок, а також можливостей призначення експертиз за даною категорією проваджень.

5. Календарний план-графік

№ пор	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Вибрати тему кваліфікаційної роботи	до 27.09.2021	виконано
2	Затвердити тему і план роботи у наукового керівника	до 01.10.2021	виконано
3	Визначити статистичну, інформаційну базу дослідження скласти бібліографію	до 18.10.2021	виконано
4	Оформити і обговорити з науковим керівником перший розділ роботи	до 25.10.2021	виконано
5	Оформити і обговорити з науковим керівником другий розділ роботи	до 01.11.2021	виконано
6	Оформити і обговорити з науковим керівником третій розділ роботи	до 08.11.2021	виконано
7	Доопрацювати роботу, оформити її кінцевий варіант	до 15.11.2021	виконано
8	Отримати відгук керівника та рецензії	до 22.11.2021	виконано
9	Підготувати доповідь на захист	до 29.11.2021	виконано

6. Консультанти з окремих розділів

Розділ	Консультант (посада, П.І.Б.)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Консультанти з окремих розділів не залучались			

7. Дата видачі завдання: 01.10.2021 р.

Керівник кваліфікаційної роботи

к.ю.н., доцент, доцент кафедри

кримінального права і процесу

Ланцедова Юлія Олександрівна

Завдання прийняла до виконання _____ Чікунов Давид Геннадійович

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Особливості методики протидії окремим видам крадіжок»: 103 сторінки, 101 використане джерело.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РИЗНИХ ВИДІВ КРАДІЖОК. ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК. НАСТУПНИЙ та заключний ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК. Можливості використання мікрооб'єктологічних відомостей по даній категорії справ.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у процесі з'ясування сутності та можливостей удосконалення методики протидії крадіжкам як категорія злочинів корисливого напрямку. *Предмет дослідження* – з'ясування сутності та можливостей удосконалення методики протидії крадіжкам.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження сучасного стану та можливостей удосконалення методики протидії серійним вбивствам.

Методологічною основою дослідження є діалектико-матеріалістичний метод наукового пізнання соціально-правових явищ і загальнонаукові та спеціальні методи, що базуються на ньому: . формально-логічний метод та методи системно-структурного та статистичного аналізу, метод аналізу та синтезу.

Установлено, що дослідження проблем протидії різним видам крадіжок у силу стійкого росту такого роду злочинних посягань й досі залишаються актуальними і спонукають удосконалювати криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень даної категорії, початковий, наступний та заключний етапи їх розслідування. Особливої актуальності набуває вивчення можливостей використання мікрооб'єктологічних відомостей по даній категорії справ.

Матеріали кваліфікаційної роботи рекомендуються для використання у навчальному процесі з криміналістичної підготовки співробітників правоохоронних органів.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАДІЖОК.....	9
1.1. Обстановка вчинення крадіжок.....	9
1.2. Способи вчинення крадіжок	20
1.3. Характеристика особи злочинця та потерпілого.....	32
РОЗДІЛ 2. ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК.....	43
2.1. Типові слідчі ситуації при розслідуванні крадіжок.....	43
2.2. Особливості проведення першочергових слідчих дій.....	58
РОЗДІЛ 3. НАСТУПНИЙ ТА ЗАКЛЮЧНИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК.....	75
3.1. Типові слідчі ситуації та дії на наступному етапі розслідування.....	75
3.2. Заключний етап розслідування крадіжок та можливості судових експертиз на даному етапі	84
ВИСНОВКИ	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Протягом останніх років криміногенна ситуація в Україні характеризується негативною тенденцією до зростання зареєстрованих фактів викрадення майна. Економічний стан у державі в останні роки не сприяє зменшенню росту корисливих злочинів. Злочини проти власності становлять одну із найпоширеніших і найнебезпечніших груп злочинних діянь, оскільки вони посягають на одне із найбільш цінних соціальних благ – право власності. Актуальним на сьогодні є криміналістична характеристика крадіжок, механізм скоєння цього злочину та методика розслідування.

Крадіжки є найбільш масовим злочинами, що вчиняються в Україні. Вони складають близько $\frac{1}{2}$ від кількості всіх зареєстрованих злочинів, а у структурі злочинів проти власності їх частка становить понад 70 %. Методика розслідування крадіжок є однією з найактуальніших проблем сьогодення, оскільки крадіжка є одним із розповсюджених злочинів, тобто – таємним викраденням чужого майна. Таємність діяння передбачає, що крадіжка – це умисне, з корисливих мотивів, противоправне вилучення чужого майна, вчинене для вигоди конкретної особи чи інших осіб. Саме тому проблема розслідування та розкриття злочинів заслуговує у вчених і практиків особливої уваги.

Ступінь дослідження теми. Свого часу дослідженням і опрацюванням злочинів, що вчинялися шляхом викрадення майна, займалися Г. М. Борзенков, В. О. Владимиров, В. П. Ємельянов, М. Й. Коржанський, П. С. Матишевський тощо. Проте більшість наукових досліджень було здійснено ще у радянські часи. Серед більш сучасних досліджень доцільно відзначити роботи таких вчених, як Н. О. Антонюк, Г. Є. Болдарь, І. О. Зінченко, Ш. А. Кудашев, В. В. Кузнецов, А. Швець та ін.

Мета і завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає в комплексному дослідженні особливостей розслідування крадіжок як категорії

злочинів корисливого напрямку, з'ясування значення, місця і ролі крадіжок в структурі основних інститутів сучасного кримінального права та криміналістики.

Відповідно до мети, об'єкта і предмета дослідження визначено наступні *задачі*:

- уточнити поняття крадіжки та обстановки вчинення крадіжок;
- з'ясувати, які способи крадіжок існують;
- проаналізувати характеристику суб'єкта крадіжки та особи потерпілого;
- окреслити типові слідчі ситуації при розслідуванні крадіжок та на наступному етапі розслідування;
- розглянути особливості проведення першочергових слідчих дій;
- дослідити типові слідчі ситуації, які виникають на наступному етапі розслідування;
- визначити, які існують можливості судових експертиз.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають в процесі з'ясування сутності та можливостей удосконалення методики розслідування крадіжок.

Предмет дослідження – особливості методики протидії окремим видам крадіжок.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектико-матеріалістичний метод наукового пізнання соціально-правових явищ і загальнонаукові та спеціальні методи, що базуються на ньому. Так, застосовувався порівняльно-правовий метод під час аналізу думок науковців та практиків щодо досліджуваної проблематики, норм матеріального і процесуального права, наукових категорій, визначень та підходів. При встановленні способів скоєння даної категорії злочинів та особливостей слідчої картини застосовувались формально-логічний метод та методи системно-структурного та статистичного аналізу. Метод аналізу та синтезу – при розробці структури криміналістичної характеристики, визначенні кола кваліфікуючих обставин, формулювання висновків з проблемних питань, які висвітлюються в роботі.

Структура роботи обумовлена метою і завданнями дослідження і передбачає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел із 101 найменування. Основний обсяг роботи склав 90 сторінок, а загальний обсяг роботи - 103 сторінки.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАДІЖОК

1.1. Обстановка вчинення крадіжок

Крадіжки – найбільш поширені та небезпечні злочини, що посягають на державне, колективне та особисте майно громадян.

Відповідно до ст. 185 КК крадіжка – таємне викрадання чужого майна. Ступінь суспільної небезпечності цих злочинів значно підвищується, коли вони вчиняються у вигляді злочинного промислу злодіями-рецидивістами чи особами, які ухиляються від суспільно корисної праці, або неповнолітніми, які об'єдналися в організовані злочинні групи з метою систематичного вчинення крадіжок.

Поняттям «крадіжка» охоплюється значне коло злочинів, що різняться за предметом посягання, способом вчинення і приховування, місцем реалізації злочинного задуму. З огляду на це вирізняють:

- 1) крадіжки з приміщень – крамниць, кіосків, складів, готелів, санаторіїв, гардеробів, гуртожитків, квартир, будинків, дач тощо;
- 2) крадіжки матеріальних цінностей з цехів промислових підприємств, підприємств АПК, комунального господарства і будівельних майданчиків, а також вантажів на залізничному, річковому, морському і повітряному транспорті;
- 3) крадіжки особистих речей громадян на вокзалах, з купе поїздів тощо;
- 4) кишенькові крадіжки (на базарах, у громадському транспорті);
- 5) крадіжки транспортних засобів (автомобілів, мотоциклів, мопе-дів тощо).

Зниження життєвого рівня населення, безробіття, відсутність регулярних виплат заробітної плати на фоні "фінансової кризи", слабкість соціального захисту населення і, як наслідок, зростання частки незаможних елементів, потенційно готових до скоєння злочинів проти власності, процеси приватизації, відсутність коштів, необхідних для забезпечення захисту об'єктів від злочинних посягань тощо, - ось далеко не вичерпний перелік причин, що призводять до крадіжок чужого майна.

Серед причин низької ефективності роботи слідчих підрозділів у розкритті цих злочинів у криміналістичній літературі називають недоліки в організації цієї діяльності, низка результативність тактики проведення слідчих дій, вибір помилкових напрямів розслідування, слабка взаємодія слідчих із підрозділами кримінального розшуку, міліції громадської безпеки. Практика свідчить, що розкриття крадіжок залежить від ефективності діяльності слідчого (слідчо-оперативної групи) на початковому етапі розслідування, вибору найоптимальніших напрямів розшуку злочинців, встановлення каналів збуту викраденого, місць його зберігання тощо.

Криміналістичну характеристику таємного розкрадання чужого майна становлять дані про підготовку до скоєння крадіжок, про способи скоєння та прийоми приховування, сліди, місце і час, предмет злочинного посягання, місця збуту викраденого, особу злочинця тощо. Роль цих даних полягає в тому, що вони дозволяють побачити зв'язки між різними обставинами скоєння злочину і в умовах дефіциту вихідної інформації висунути обґрунтовані версії, вибрати оптимальний шлях щодо встановлення осіб, які скоїли крадіжку, встановити місцезнаходження викраденого майна тощо. Наприклад, аналізуючи спосіб скоєння конкретної крадіжки і маючи в своєму розпорядженні відомості про типові способи скоєння таких злочинів, можна висунути обґрунтовану версію про особу злочинця; маючи відомості про предмет злочинного посягання, можна встановити, через кого і де може бути реалізовано викрадене майно тощо.

Таким чином, елементами криміналістичної характеристики крадіжки є:

- 1) способи підготовки, скоєння та приховування крадіжок;
- 2) типові сліди крадіжок;
- 3) місце, час скоєння крадіжок;
- 4) предмет злочинного посягання;
- 5) особа злочинця [1, с. 122].

Підготовка до скоєння крадіжок, як правило, включає: підбір співучасників – надійних і відданих з точки зору поведінки в різних ситуаціях; які мають злочинний авторитет і здатних вирішувати питання про розподіл сфер діяльності

організованих злочинних груп; володіють фізичною силою, навичками володіння зброєю, прийомами боротьби тощо; володіють певними професійними навичками; володіють відомостями про діяльність підприємств, організацій, установ; мають у своєму розпорядженні добре налагоджені канали збуту викраденого; мають в особистому користуванні транспорт, приміщення для зберігання викраденого тощо.

Будь-який злочин, у тому числі крадіжка, – це подія, що характеризується сукупністю тільки їй притаманних властивостей і відмінних ознак. Разом з тим ці злочини мають і спільні риси, що дозволяють надати їм узагальнену характеристику і виділити при цьому певну специфіку розслідування деяких видів крадіжок. Криміналістична характеристика крадіжок містить відомості про своєрідні ознаки (елементи): обстановку, в якій готуються і вчиняються крадіжки; предмет злочинного посягання; способи вчинення крадіжок; типові сліди; особу злочинця (типи і характер злочинських груп, мотиви поведінки тощо); особу потерпілого від злочину злочинця [1, с. 127].

Одним з елементів криміналістичної характеристики крадіжок є обстановка, в якій готуються і вчиняються ці злочини. Обстановка вчинення крадіжок неповнолітніми дозволяє з'ясувати й окреслити шляхи та засоби пошуків доказової інформації та причетних осіб до злочину.

У криміналістиці існує неоднозначність поглядів на поняття обстановки вчинення злочину. Зважаючи на таку розбіжність, у позиціях дослідників вважаємо за доцільне надати обґрунтування цього терміна.

В. К. Гавло запропонував «застосовувати інтегральне поняття обстановки злочину для позначення системи умов й обставин, що локалізуються простором і часом, матеріальною обстановкою місця події, об'єктом і суб'єктом злочину та іншими компонентами, у яких здійснюється підготовка, вчинення та приховування злочину» [1, с. 179].

В. О. Образцов, даючи визначення поняття обстановки вчинення злочину, пропонує включати в його зміст територіальну, кліматичну, демографічну й іншу

специфіку регіону, у якому вчинено злочин, а також обставини, що безпосередньо характеризують місце, час, умови й інші особливості [2, с. 94].

В. І. Куликов, розуміючи під обстановкою вчинення злочину фактори, що обумовлюють поведінку злочинця як у період підготовки, так і під час вчинення злочину, до їх числа включає такі:

- а) місце та час вчинення злочину;
- б) склад учасників (група, за участю дорослих тощо);
- в) об'єкт злочинного посягання;

г) матеріальні елементи оточуючого середовища (охорона об'єкта; учинення злочину в умовах очевидності або неочевидності; можливість або неможливість залишення матеріальних або ідеальних слідів) [3, с. 74–81].

Узагальнено розуміє обстановку злочину М. П. Яблоков, який її сформулював як систему певного роду взаємодіючих (до й під час злочину) об'єктів, явищ і процесів, що вказують на місце, час, речові, природно-кліматичні, виробничі, побутові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки непрямих учасників протиправної події, на психологічні зв'язки між ними та на інші чинники об'єктивної дійсності, що надають можливості й умови для його вчинення [4, с. 42-43].

Іншу думку має О. Ф. Облаков, який у такій обстановці вбачає адміністративно-територіальне, географічне й економічне розташування районів (регіонів), їх соціально-економічну характеристику, специфіку окремих ділянок місцевості (житловий масив, виробничу зону, місце відпочинку), межі охоплення території в ході реалізації злочинного наміру, національний склад населення, його звичаї та традиції [5, с. 35].

Деякі вчені-криміналісти (наприклад, В. Ю. Шепітько) окремо вирізняють місце, обстановку й час учинення злочинного діяння. Зміст обстановки вчинення злочину, його обсяг і вплив взагалі різні, що залежить від різновиду злочинного діяння. При цьому основним критерієм особливостей обстановки вчинення злочину повинні виступати обставини, які впливають на хід злочину та які враховує злочинець [6, с. 116].

Способи скоєння крадіжок доцільно об'єднати в дві основні групи: пов'язані і не пов'язані з незаконним проникненням у житло, приміщення або інше сховище. У свою чергу, крадіжки, пов'язані з незаконним проникненням, можуть бути:

- з подоланням замикаючих пристроїв, перешкод і сховищ. Злодії можуть проникати в приміщення шляхом злому замків, дверей, вікон або проломів стелі, стіни, підлоги, іноді за допомогою підкопу. Замки руйнуються або відкриваються відмичками, підібраними ключами, використовуються і більш прості засоби: викрутка, вдавнення в отвір замку мила, пластиліну, іншої в'язкої речовини, введення в отвір замку половинок леза безпечної бритви, шматка целулоїду, свердління циліндричного механізму тощо. У дверях злочинці можуть вибивати або виламувати фільонки, вирізати замки або висвердлювати їх замикаючий механізм; у вікнах виймати, розбивати або витіснити із застосуванням пластиру скла; в цегляних стінах здійснюють пролом за допомогою лому, кувалди або спеціального інструменту "фомки";

- при вільному доступі до місця зберігання майна. Проникнення в приміщення за допомогою вільного доступу здійснюється через дах і балкони багатопверхових будинків; через вікна і двері; з дозволу потерпілих (шляхом зловживання довірою); обманом малолітніх, осіб з психічними розладами тощо.

До крадіжок, що вчиняють способами, не пов'язаними з проникненням у приміщення, відносяться: крадіжки автомобілів, валізі ручної поклажі на вокзалах; кишенькові крадіжки (крадіжки із сумок); крадіжки з магазинів і торгових наметів; крадіжки в осіб, що знаходяться в громадських місцях у нетверезому стані. Кишенькові крадіжки здійснюються двома способами: під прикриттям якого-небудь предмету або без такого прикриття під час тисняви у транспорті, на зупинках, в установах тощо.

Відомості про місце і час скоєння крадіжки.

Місцями крадіжок чужого майна найчастіше є: квартири, приватні домоволодіння, підприємства, організації, установи, автомобілі, дачні будиночки,

готелі, гуртожитки, вокзали, станції, потяги, місця загального користування (гардероби, роздягальні, службові приміщення і т.д.).

Для розкриття, розслідування та попередження крадіжок важливо встановити час їх скоєння. Наприклад, дев'ять з десяти квартирних крадіжок вчиняються з 9-ї до 17-ї години у робочі дні тижня, більше половини - влітку; крадіжки з крамниць, комор - у вечірні та нічні часи, в святкові або вихідні дні; значна кількість кишенькових крадіжок вчиняються вранці та у вечірні години, години "пік", коли виникає сприятлива для цього ситуація у міському транспорті, крамницях, на ринках та в інших багатолюдних місцях.

Предмет злочинного посягання різниться залежно від низки обставин: життєвого рівня громадян, їх платоспроможності, попиту на певні предмети і т. д. На вибір викрадає часто впливає не стільки номінальна ціна виробу або предмету, скільки його дефіцитність, можливість швидкої реалізації, висока дохідність. На вибір предмета крадіжки також впливає обраний спосіб її скоєння. Під час квартирних крадіжок, як правило, викрадаються гроші (в тому числі іноземна валюта), мобільні телефони, коштовності, антикваріат, предмети релігійного культу, імпортна відео -, аудіо -, теле - і радіоапаратура, персональні комп'ютери, одяг, взуття та інші предмети господарсько-побутового призначення, в тому числі й продукти харчування. Предметом кишенькових крадіжок є гроші, а також коштовності, мобільні телефони, відеокамери, фотоапарати, портативні магнітофони, які викрадають з сумок, портфелів тощо.

Характерними рисами для осіб, які скоюють крадіжки, є стійка антисуспільна спрямованість, навички; наявність судимостей за скоєння крадіжок чи інших корисливих злочинів; відсутність постійного місця проживання, постійного джерела легальних доходів.

Злочинців, які скоюють крадіжки, можна умовно поділити на такі групи:

- примітивні: скоюють крадіжку без застосування технічних засобів під впливом якоїсь ситуації, обставин (чужі речі залишилися без догляду, свідків немає) та намагаються скоріше зникнути з місця скоєння злочину.

- кваліфіковані (мають певні антисуспільні установки).

- професійні, для яких крадіжки є основним джерелом існування, як правило, раніше судимі.

Для кваліфікованих та особливо кваліфікованих крадіжок характерна тенденція зростання групової злочинності, за участю осіб, які раніше скоювали злочини. Виявляється тенденція до розповсюдження стійких організованих злочинних угруповань, що діють в межах одного або декількох регіонів протягом тривалого часу.

Наведена в криміналістичній характеристиці система даних носить загальний характер і дозволяє лише в цілому визначити напрямки розслідування конкретної крадіжки. Кожного разу вона повинна уточнюватися і коригуватися стосовно до обставин скоєння злочину в певному регіоні. Виходячи з цього, слідчий при визначенні напрямку розслідування таємного розкрадання чужого майна повинен знати і спиратися на систему відомостей, що становлять регіональну криміналістичну характеристику розглянутого злочину.

Проаналізувавши викладені підходи до поняття обстановки вчинення злочину, ми вважаємо, що її структурними елементами є місце (безпосередньо об'єкт посягання) та час вчинення злочину, оскільки вони конкретизують і деталізують обстановку, звужують територіально-просторові межі під час пошуку речових доказів у процесі формування правоохоронними органами доказової бази для розслідування цього злочину.

Тому, щоб прослідкувати взаємозв'язок обстановки зі способом вчинення злочину, необхідно проаналізувати кожний її структурний елемент.

Місце вчинення злочинного діяння – це оформлене матеріальне явище (подія) об'єктивного світу, що виступає сукупністю взаємопов'язаних частин та елементів [7, с. 15].

Воно дозволяє відповісти на запитання: де вчинено злочин? Під час розслідування багатьох злочинів слід враховувати такі аспекти:

- а) місце, де відбувалися підготовчі дії до вчинення злочину;
- б) місце безпосереднього вчинення злочину;
- в) місце, де залишені сліди (у широкому розумінні) злочинного посягання;

г) місце приховування слідів злочину, знарядь і засобів його вчинення, предмета злочинного посягання.

За характером зв'язку злочинних дій з особливостями місця їх вчинення можна виділити три різновиди крадіжок:

а) місце заздалегідь обирається злочинцем і є одним із чинників формування способу приготування та вчинення крадіжки;

б) місце, що пов'язане з предметом крадіжки (склади, будівельні майданчики тощо); в) крадіжки, у яких обрання місця реалізації злочинних дій є випадковим (кишенькові крадіжки) [8, с. 277, 334].

Найпоширенішим місцем викрадень є магазини, кіоски (особливо в невеликих містах), оскільки вони, як правило, одноповерхові або знаходяться на першому поверсі, мають просту конструкцію будівлі, переважно без охорони в нічний час, лише сигналізація, особливо це стосується сільської місцевості, де старі вагони потягів перебудовані під магазини, злочинці неодноразово буваючи там, знають перелік предметів і місце їх розташування. Зазначені умови полегшують проникнення в такі місця завдяки застосуванню металевого прута, лому, сокири. Викрадають предмети, які легше винести з собою та зникнути з місця події.

Квартири, як правило, обирають на околиці чи в центрі міста, особливо в районі новобудов. Це пояснюється однотипністю замикаючих пристроїв, великою кількістю мешканців у будинку та відсутністю особистих знайомств між ними, тому злочинців легко прийняти за мешканців будинку. Переважно викрадають із квартир першого поверху, оскільки, окрім дверей, можна проникнути через вікно та легко зникнути з місця події.

Проте слід зазначити, якщо неповнолітні не мають досвіду вчинення таких злочинів, то вони оминають квартири з охороною та відеоспостереженням, оскільки це ускладнює доступ до об'єкта посягання. З приміськими будинками ситуація простіше, адже вони знаходяться за містом або на околиці та мають огороження, тому легше проникнути до них і залишитись непоміченим, часто

самі власники не дбають про належну охорону, залишають ключі від вхідних дверей у легко помітних місцях.

Ще одним із поширених місць крадіжок є громадські місця: громадський транспорт у години «пік», ринки, масові заходи (концерти, мітинги) місця відпочинку (нічні клуби, пляж – у сезон відпочинку). Відвідувачі таких місць, особливо ті, хто приїхав із провінції, від величезної кількості товарів, масштабів торговельних площ, постійної штовханини часто губляться, втрачають пильність, у місцях розваг на зниження уваги впливає алкоголь. Як правило, викрадають гаманці, які знаходяться зверху або збоку сумки, бокових кишенях штанів.

Однак більш освічені крадії або ті, які діють групою, використовують такі допоміжні засоби: лезо, загострену монету, скальпель чи касету від одноразового станка для гоління. Після вчинення злочину одразу залишають місце, гроші та мобільні телефони залишають собі, гаманці викидають.

Інший елемент обстановки вчинення злочину – час. У криміналістичній та слідчій практиці час як ознака об'єктивної сторони злочину нерідко ототожнюється з поняттями «момент часу», «фактор часу», «часові відношення» тощо. Вони є складовими компонентами часу як об'єктивної реальності та утворюють його криміналістичну структуру.

Момент часу в криміналістичному розумінні – це точка відліку, фіксуючий початок руху або взаємодії матеріальних тіл, а також розвиток яких-небудь процесів і явищ.

Фактор часу – це часова характеристика події, яка розуміється з точки зору його діяльності: швидкість руху тіл у просторі, швидкість розвитку та протікання процесів. Часові відношення – це характеристика низки подій, явищ із позицій підслідності, хронології їх виникнення, розвитку та зникнення.

Таким чином, зазначені поняття можна розглядати як часто наукові поняття властивостей часу в загальній теорії криміналістики, які використовуються для описання об'єктів, подій та явищ під час розкриття та розслідування злочинів [9, с. 31–32].

Дані про час можуть відображати такі аспекти:

– конкретний час учинення злочину (рік, місяць, число, пора року, сезон, доба, година (хвилина) протягом робочого дня тощо);

– тривалість учинення певних дій, що здійснюються для досягнення злочинного результату, приховування злочину, ухилення від кримінальної відповідальності та покарання (проміжок часу, що зумовлений певним циклом, як-то: робочий час, обідня перерва, сеанс у кінотеатрі та інші);

– час стосовно наступних чи можливих наслідків; – час, зі сплином якого неминуче повинні настати відповідні наслідки.

Час із точки зору криміналістичної методики розслідування є не тільки елементом криміналістичної характеристики злочину, але дозволяє встановити черговість розвитку різних явищ і процесів у часі.

Час вчинення злочину залежить від об'єкта посягання: якщо це квартири, то вчиняють злочин, коли мешканці на роботі, приблизно з 12 до 16 год.; магазинів, складів – переважно пізно ввечері, коли він уже закритий або близько о півночі. Трапляється це в будні або передсвяткові дні, весною, осінню, дуже часто в період відпусток. Кишенькові злодії діють у період із 7 до 10 години та з 18 до 20 години, збільшуються на початку й у кінці місяця та у святкові дні, коли люди отримують зарплату чи аванс [10, с. 42].

Виявлення й аналіз елементів указаної обстановки дають досить цінну інформацію для вибору найбільш правильних шляхів і методів розслідування. Крім того, правильна оцінка цієї обстановки з урахуванням відомостей про спосіб і механізм розслідуваного злочину допомагає вибрати більш ефективні шляхи та засоби пошуку й затримання злочинців, а також виділить найбільш дієві методи виявлення факторів тим чи іншим чином, які вплинули на хід правопорушення та його результати [11, с. 39].

Таким чином, обстановка вчинення злочину, у тому числі крадіжок – це джерело доказової інформації. Цей елемент криміналістичної характеристики узагальнює в собі конкретні закономірності механізму та

способу вчинення злочину. Як показує практика, обстановка в значній мірі впливає на вибір способу вчинення крадіжок неповнолітніми. Аналіз цих елементів криміналістичної характеристики, які перебувають у взаємозв'язку, дає змогу отримувати інформацію про кількість осіб, причетних до злочину, їх вік, фізичні можливості, навички та звички.

1.2. Способи вчинення крадіжок

Аналізуючи публікації, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, спосіб злочину розглядається вченими-криміналістами як ключовий компонент структури криміналістичної характеристики окремого виду кримінального правопорушення. Під способом злочину прийнято розуміти спосіб дії злочинця, що виражається в певній, взаємозалежній системі операцій і прийомів підготовки, вчинення й приховування злочинів [12, с. 41], систему взаємозалежних, цілеспрямованих навмисних дій щодо підготовки, вчинення, приховування злочинів, здійснюваних відповідно до обстановки та властивостей особи, а також обумовлені ними дії цілого ряду інших осіб, які необхідні для настання злочинного результату [13, с. 574].

Розглядаючи поняття «спосіб вчинення злочину» слід зазначити, що в науці цей термін визначається в кримінально-правовому, кримінально-процесуальному та криміналістичному значеннях.

У кримінально-правовому значенні спосіб учинення злочину виступає факультативною ознакою об'єктивної сторони складу злочину, крім випадків прямого зазначення у законі (обман чи зловживання довірою у складі шахрайства (ст. 190 КК України) та однозначного формулювання зі змісту закону, про що свідчить характер дії, описання якої міститься у диспозиції статті (способом завідомо неправдивого показання (ст. 384 КК України) – обман) [14, с. 136].

Законодавець визначає спосіб вчинення злочину обставиною, що обтяжує відповідальність; по способу вчинення злочину в Кримінальному кодексі України розмежовуються кримінально-карані діяння, наприклад, крадіжка, грабїж, розбїй, шахрайство тощо; у ряді випадків спосіб учинення злочину передбачений у диспозиціях статей.

Особливої частини КК України як кваліфікуюча обставина вчиненого (наприклад, умисне убивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб (п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України); спосіб учинення злочину використовується законодавцем як основний критерій для відмежування злочинів від

правопорушень, зокрема адміністративних правопорушень; спосіб учинення злочину враховується судом при індивідуалізації покарання винному.

Кримінально-процесуальне значення способу вчинення злочину знаходить своє відображення у ст. 64 КПК України. У зазначеній статті спосіб вчинення злочину, як частина події злочину, належить до обставин, що підлягають доказуванню у кримінальній справі. Це означає, що для забезпечення повноти, всебічності, об'єктивності дослідження обставин справи у кожному випадку розслідування спосіб учинення конкретного злочину не лише має бути встановленим, а й доведений доказами, зібраними в результаті провадження слідчих дій.

Криміналістичне розуміння способу вчинення злочину значно ширше від кримінально-правового та кримінально-процесуального. Криміналістика вивчає закономірності формування, розробляє засоби, прийоми, методи виявлення, збирання і дослідження доказів стосовно способу вчинення злочину. Водночас відомості про спосіб учинення злочину узагальнюються, типізуються, що дозволяє визначити ознаки повторюваності та розробити ефективні методи розкриття злочинів.

Криміналісти вивчають, які дії здійснює злочинець під час готування до злочину, які знаряддя і засоби використовує для його вчинення, яким способом знищує сліди злочину та приховує свою причетність до нього. Встановлення способу вчинення злочину по конкретній кримінальній справі сприяє розшуку злочинців і викраденого майна, встановлення вини особи, яка вчинила злочин, висуненню версій, розробці тактики слідчих дій, встановленню всіх обставин справи. Чим повніше виявлені особливості елементів способу вчинення конкретного злочину, тим більше збільшується криміналістичне значення самого способу.

Знаючи типові способи вчинення злочину, виявляється можливим по одній встановленій ознаці мати уяву про спосіб у цілому, що, в свою чергу, дозволить визначити можливого злочинця та розкрити злочин. У криміналістичній літературі існують різні погляди на поняття «спосіб учинення злочину».

Так, обов'язково необхідно звернутись до роботи Г. Г. Зуйкова, в якій автор доречно наголошував, що спосіб учинення злочину є системою дій під час підготовки, вчинення та приховування злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища та психофізичними властивостями особи, що можуть бути пов'язані з вибором використання відповідних знарядь або засобів та умов, місця і часу [15, с. 12].

Спосіб вчинення злочину визначається як певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, застосовуваних особою для вчинення злочину. Тобто спосіб визначається як певна дія відповідної особи, спрямована на підготовку, вчинення чи маскуванню суспільно-небезпечного діяння [16, с. 236].

На думку М. І. Єнікеєва, спосіб вчинення злочину – це система прийомів, дій, операційних комплексів, зумовлених метою і мотивами дій, психічними і фізичними якостями особи, в яких виявляються психофізіологічні і характерологічні особливості людини, її знання, навички, вміння, звички і ставлення до різних проявів дійсності. Для кожного злочину існує свій системний «набір», комплекс дій і операцій. У кожної людини також є система узагальнених дій, що свідчить про її індивідуальні особливості. Ці комплекси так само індивідуалізовані, як і папілярні візерунки пальців, проте, відрізняючись від останніх, сліди цих комплексів завжди залишаються на місці вчинення злочину [17, с. 105].

М. В. Салтевський наголошував, що спосіб учинення злочину – явище об'єктивної дійсності, його правове і наукове поняття є предметом досліджень низки правових наук. У науці кримінального права склалося уявлення про спосіб учинення злочину як про неодмінну частину кожного злочину [18, с. 424].

Ретельний аналіз способу злочину в кримінально-правовому розумінні здійснив М. І. Панов, який пропонує під способом злочину розуміти певний порядок, метод, послідовність рухів і прийомів, застосовуваних особою в процесі вчинення суспільно небезпечного посягання на охоронювані законом суспільні відносини, поєднаних з вибіркоvim використанням засобів вчинення злочину [19, с. 342].

Розглянемо спосіб вчинення досліджуваного кримінального правопорушення з позиції таких його складових, як підготовка, безпосереднє вчинення та приховування.

Так, вагомим компонентом способу вчинення крадіжок виступають, здійснювані злочинцем підготовчі заходи. Ці дії, як правило, включають:

- підбір співучасників;
- збір відомостей про об'єкт злочинного посягання;
- придбання технічних засобів (радіоапаратури, наборів інструменту, ключів);
- пошук місць зберігання (приховування) і каналів збуту викраденого, а також осіб і організацій, яким необхідно викрадене майно.

Водночас даний перелік не є повним, оскільки можуть застосовуватися й інші дії. Варто нагадати й про особу, що вчинює розглядувані кримінальні правопорушення. Так, неповнолітні не завжди використовують наведений перелік заходів з підготовки до вчинення крадіжки. Однак недооцінювати особу, що не досягла віку повноліття, не варто.

Важливою є думка С. І. Макаренка, який зазначає, що спосіб учинення злочину детермінується низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників. Серед них поряд із випадковими мають місце постійно діючі протягом тривалого періоду. Взагалі спосіб може характеризуватися наявністю системи взаємопов'язаних дій з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування слідів діяння [20, с. 25].

Способи вчинення крадіжок різні, тому не представляється можливим дати їх вичерпний перелік у цьому короткому викладі. Вибір злочинцем способу крадіжки визначається його злочинними і професійними навичками, обстановкою на об'єкті крадіжки, наявністю необхідних технічних та транспортних засобів тощо. Тому на прикладі розглянемо способи вчинення крадіжок з позиції їх вчинення групами неповнолітніх з незаконним проникненням у житло, приміщення або інше сховище та шляхом вільного доступу (з визначенням конкретного суб'єкта крадіжки), а також спосіб вчинення крадіжки

індивідуального майна в сільській місцевості (з визначенням конкретного місця крадіжки).

Про участь у крадіжці підлітків можуть свідчити й особливості способу його вчинення: відсутність цілеспрямованої, продуманої підготовки до злочину; нескладні шляхи проникнення до приміщення; вибір способів зламу, що не вимагають значної фізичної сили; використання для проникнення вузьких отворів; мала вага викраденого; відсутність професійних навичок; використання в якості знарядь злочину предметів повсякденного вжитку; непослідовність дій на місці злочину, розкидування предметів навколишньої обстановки та необґрунтоване їх знищення; вчинення на місці злочину цинічних дій [21, с. 110].

Проникнення в приміщення шляхом вільного доступу здійснюється через дах і балкони багатопверхових будинків; через вікна й двері; з дозволу потерпілих (шляхом зловживання довірою); обманом малолітніх осіб з психічними розладами тощо.

До крадіжок, що вчиняються способами, не пов'язаними з проникненням у приміщення, належать:

- крадіжки з автомобілів, валіз ручної поклажі на вокзалах;
- кишенькові крадіжки (крадіжки із сумок);
- крадіжки з магазинів і торгових наметів;
- крадіжки в осіб, що перебувають у громадських місцях у нетверезому стані.

Кишенькові крадіжки здійснюються двома способами: під прикриттям якого-небудь предмету або без такого прикриття під час тисняви у транспорті, на зупинках, в установах тощо. При цьому крадіжки у транспорті вчиняються здебільшого у групі чисельністю 3-5 осіб.

Незважаючи на різноманітність способів вчинення неповнолітніми крадіжок, можна простежити закономірності повторюваності способів.

Способи й прийоми, які звичайно застосовують неповнолітні при вчиненні крадіжок, як правило, не відрізняються винахідливістю. Так, судово-слідча практика свідчить, що крадіжки з різними формами зломів становлять близько

38%, кишенькові крадіжки – 4%, шляхом підбора ключа, попередньо украденого в однокласника або знайомого в школі, а також при відвідуванні вдома – 6 %, шляхом видавлювання шибки, проламів стін і розборів дахів – 24 %, а також вільним доступом – 28 %.

Водночас варто зазначити, що винахідливість неповнолітніх може бути чинником, що не дозволив викрити правоохоронцям відповідних осіб.

Найпоширенішими способами проникнення у квартиру групи неповнолітніх є:

- вибивання дверей і вікон; зламів заборів;
 - добір ключів (зокрема, використання раніше украдених ключів);
- проникнення шляхом вільного доступу з балкону, через незамкнену квартиру тощо.

І тут викрадаються невеликі за обсягом речі. У результаті вивчення судово-слідчої практики встановлено, що крадіжки вчинювались шляхом злому дверей за допомогою підручних засобів, проникнення через вікно, балкон і т.д. вранці або вдень (до 82%). Як показує практика, в більшості випадків крадіжок, вчинених як групою, так і одноосібно, всі учасники виступали у ролі виконавців. Один із компонентів способу злочину полягає у приховуванні.

Як наголошує Р. М. Шехавцов, протидія розслідуванню може мати характер структурно складної умисної діяльності, що вчинюється винною особою [22, с. 21].

Типовими прийомами (способами) приховування крадіжок стають:

- виїзд злочинця з населеного пункту, де було скоєно злочини;
- знищення знарядь і слідів злочину;
- укриття знарядь скоєння злочину;
- швидкий збут викраденого або його укриття;
- викидання викраденого майна при виникненні небезпеки викриття;
- дача неправдивих показань, відмова від надання показань;
- вплив на очевидців, свідків, потерпілих з метою дачі ними неправдивих показань або відмови від дачі показань тощо [23, с. 125].

Типовими прийомами (способами) приховування крадіжок стають виїзд злочинця з населеного пункту, де було скоєно злочини; знищення знарядь і слідів злочину; укриття знарядь скоєння злочину; швидкий збут викраденого або його укриття; викидання викраденого майна при виникненні небезпеки викриття; дача неправдивих показань, відмова від надання показань; вплив на очевидців, свідків, потерпілих з метою дачі ними неправдивих показань або відмови від дачі показань тощо.

Типові сліди крадіжок.

На місці крадіжки нерідко залишаються матеріальні сліди, що розкривають характер діяльності злочинців із підготовки, скоєння і приховування злочину. Так, на підготовку до скоєння квартирної крадіжки можуть вказувати шматочки дроту, гілки дерева, сірники тощо. Перелічені предмети вставляються між дверима і дверною коробкою, після чого злочинці телефонують чи стукають у двері конкретної квартири, а самі видаляються зі сходового майданчика. Повернувшись через проміжок часу до квартири і виявивши предмети на колишньому місці (роблять висновок, що двері квартири не відкривалася, а значить, у ній немає володарів), приймають рішення про проникнення. На кнопках дзвінків, ліфтів залишаються сліди пальців рук, частинці пластиліну, різноманітні нашарування мікрооб'єктів, сліди губної помади, інших барвників. При проникненні в квартиру шляхом видавлювання дверей на її поверхні залишаються сліди знарядь злому та інструментів, взуття, нашарування різних речовин, сліди пальців і долонь рук, волосся, волокна, шматочки ниток тощо.

У самих приміщеннях нерідко вдається виявити сліди пальців рук, взуття, предмети і речі, залишені злочинцями; предмети одягу, дрібні речі, недопалки, залишки їжі, слина, піт, лупа, інші виділення людського організму. Вилучення таких слідів сприяє розкриттю злочинів і викриттю злочинця.

В ході аналізу кримінальних справ про крадіжки індивідуального майна, вчинені в сільській місцевості, вдалося виділити фактори, які детермінують способи їх вчинення. В цілому, ці фактори можна розділити на дві групи:

Об'єктивні фактори:

- 1) об'єкт злочинного посягання (житло, господарське приміщення, транспортний засіб, присадибна ділянка, ставок, поле тощо);
- 2) предмет посягання (домашні тварини, сільськогосподарська продукція, металобрухт, домашні речі, особисті речі, гроші і т. ін.);
- 3) рівень охорони об'єкту (зазвичай єдиним охоронцем являється собака);
- 4) конкретна обстановка при підготовці, вчиненні та прихованні злочину;
- 5) знаряддя та засоби вчинення злочину;
- 6) час учинення злочину;
- 7) наявність транспортного засобу в злочинця.

Суб'єктивні фактори:

1) вік злочинця. Він визначає особливості дій злочинця та вибір предмету злочину. Так, неповнолітні частіше викрадають мобільні телефони, радіо-телеапаратуру, велосипеди, вироби з металу, які потім здають на металобрухт, солодощі. Однак серед таких злочинців трапляються викрадачі електродвигунів, бензопил. На місці вчинення злочину неповнолітні залишають значну кількість слідів;

2) особистісні властивості злочинця також впливають на дії злочинця (фізичні та психічні властивості, нахили до алкоголю, наркотиків). Прикладом є вчинення крадіжки особою, яка зловживає алкогольними напоями. Такий злочинець з метою отримання чергової дози алкоголю викрадає будь-яку річ, яку можна збути, залишивши за собою велику кількість слідів;

3) наявність судимості за аналогічні злочини визначає вибір предмету злочину. Особи, які були засуджені за аналогічні злочини, вчиняють крадіжки в основному самостійно;

4) вчинення злочину групою осіб чи самостійно. При вчиненні крадіжки групою осіб простежується розподіл ролей між злочинцями.

Предметом злочину являється худоба, великогабаритні предмети. Спосіб учинення злочину – система поведінки, що має певну структуру. Спосіб учинення злочину утворюється із взаємопов'язаних елементів поведінки, спрямованих на

готування, вчинення і приховування злочину. Такими елементами являються спосіб підготовки, вчинення та приховання злочину.

В залежності від кількості елементів, М. С. Уткін способи вчинення злочинів розділив на:

1) повноструктурні, або найбільш кваліфіковані способи (включають прийоми підготовки, вчинення і приховання злочинів);

2) менш кваліфіковані, або скорочені першого типу (включають прийоми вчинення і приховання злочинів);

3) менш кваліфіковані, або скорочені другого типу (включають прийоми підготовки і вчинення злочинів);

4) некваліфіковані, або спрощені, що складаються тільки з прийомів по вчиненню злочинів [24, с. 6].

Відповідно до зазначеної класифікації способи вчинення крадіжок індивідуального майна громадян, учинених у сільській місцевості, в основному, являються повноструктурними, або найбільш кваліфікованими (включають прийоми підготовки, вчинення і приховання злочинів) і менш кваліфікованими, або скороченими першого типу (включають прийоми вчинення та приховання злочинів).

Повноструктурні способи при крадіжках індивідуального майна в сільській місцевості застосовувались у 67 % від усіх випадків, а саме при вчиненні крадіжок із приватних будинків, квартир, дачних будинків та інших приміщень. Підготовка полягає у виборі об'єкту, часу вчинення, підборі знарядь і засобів вчинення крадіжки, а також у пошуку сумок, мішків, візків для транспортування викраденого майна та транспортного засобу для пересування, виборі способу приховання слідів злочину. У 38 % вивчених кримінальних справ крадіжки вчинялись групою осіб. До складу такої групи, зазвичай, входили родичі, друзі, знайомі, випадкові знайомі. Критеріями для підбору співучасників, таким чином, являється надійність, злочинний досвід, володіння певними навиками, транспортом, наявністю навиків збуту викраденого [25, с. 21-22].

Серед крадіжок у сільській місцевості не є характерним проведення розвідувальних заходів, таких як перевірка на наявність господарів удома, вивчення інформації про сам об'єкт злочину. Це пов'язано із високою інформативністю про місце вчинення злочину, характеристику майбутнього потерпілого та розпорядку його робочого дня. У ході проведення дослідження нами не було виявлено, як елементу підготовки у вчиненні крадіжки, підбору засобів маскування (надягання на обличчя масок, окулярів, обв'язування шарфом чи іншими матеріалами, вдягання на взуття чохла з метою уникнення залишення на місці вчинення крадіжки слідів злочину). Лише у 17 % кримінальних справ злочинці використовували рукавиці.

Особливістю крадіжки в сільській місцевості є те, що злочинці рідко підшукують чи пристосовують знаряддя і засоби для вчинення таких злочинів (лише у 11,4 % кримінальних справ переданих до суду). Це пояснюється тим, що в сільській місцевості злочинець у більшості має вільний доступ до об'єкту крадіжки. Водночас, для злomu чи усунення перешкод можна використовувати предмети домашнього використання, що містяться в кожному сільському дворі.

Провівши узагальнення матеріалів кримінальних справ, спосіб учинення крадіжки індивідуального майна в сільській місцевості ми розділили на чотири групи: крадіжки, вчинені шляхом використання вільного доступу (63 %); крадіжки, пов'язані з подоланням перешкод (31,5 % кримінальних справ) та на відкритій місцевості – з присадибних ділянок, пасовиськ, полів (5,4 % вивчених кримінальних справ).

Крадіжки, пов'язані з проникненням у приміщення ми класифікували на:

- 1) крадіжки, вчинені шляхом таємного проникнення у поєднанні зі зломом;
- 2) крадіжки, вчинені з проникненням без злomu;
- 3) крадіжки, вчинені шляхом відкритого доступу в приміщення (з дозволу потерпілого).

В залежності від предмету та його місцезнаходження крадіжки індивідуального майна можуть вчинятись із житла (будинок, дача, комора); господарських приміщень (гараж, сарай, сінник); присадибних ділянок, полів.

Якщо говорити про час вчинення крадіжки, то тут спостерігається тісний взаємозв'язок із способом вчинення злочину. Більшість крадіжок вчиняється у період з 18 до 24 години. Предметом посягання являються худоба (велика та мала рогата), домашні тварини, особисті речі, продукти харчування, гроші, запчастини автотранспорту, овочі, фрукти. У ранковий час, а саме з 6 до 12 години об'єктом посягання являються будинки, з яких викрадають гроші, домашні та особисті речі. У нічний час характерним є вчинення крадіжок із сараїв, комори чи гаражу.

Як ми зазначали вище, до структури способу вчинення злочину відноситься спосіб приховання. Дослідивши матеріали кримінальних справ, ми вважаємо, що при вчиненні крадіжок індивідуального майна в сільській місцевості, дії по прихованню злочину здійснювалися однією особою за єдиним умислом, тому ці дії входять до складу вчинення злочину, а не існують самостійно. Якщо ж приховання здійснювалось іншою особою, то це має кваліфікуватись як співучасть у вчиненні злочину.

Особистісні властивості злочинців, особливості предмета посягання в сільській місцевості обумовлюють способи приховання злочину та розпорядження з викраденим майном. У ході вивчення матеріалів кримінальних справ нами було встановлено, що у 68 % злочинцями здійснювались дії по прихованню викраденого майна. Серед них наприклад, можна виділити найбільш характерні для сільської місцевості способи приховання: збут викраденого майна; приховання викраденого в сараях, на горищі, в лісі чи інших схованках; передача іншим особам на зберігання або в якості розрахунку за борги тощо [26, с. 359].

Таким чином, враховуючи викладене, можна дійти висновку, що під способом учинення злочину варто розуміти систему об'єднаних єдиним задумом умисних дій злочинця з підготовки, вчинення та приховування злочину. З огляду на це, спосіб учинення злочину є головним і єднальним елементом, за допомогою якого можна дослідити виявлені у процесі аналізу зв'язки між усіма структурними елементами криміналістичної характеристики. Не можуть дві абсолютно різні особи вчинити один і той же злочин за однаковою схемою.

Так, спосіб вчинення злочину взагалі може бути схожий, але в деталях неодмінно будуть певні розбіжності. Для криміналістичної характеристики важливі не самі способи вчинення та приховання, але і їх специфічне відображення в об'єктивній дійсності, насамперед, у вигляді певної системи слідів.

1.3. Характеристика особи злочинця та потерпілого

Проблеми дослідження особи потерпілого та кримінального правопорушника (суб'єкта крадіжки) сьогодні досить широко досліджуються в наукових розробках різної галузевої спрямованості. Не є винятком і криміналістика. Вивчення особистості злочинця (суб'єкта крадіжки) має виключно важливе значення для практичної діяльності слідчого, прокурора та інших осіб у кримінальному судочинстві, оскільки, особистість злочинця враховується при з'ясуванні причин, умов та попереджувальних заходів.

Різним аспектам вивчення особистості злочинця присвячена значна кількість робіт багатьох видатних криміналістів. Проблема особистості злочинця досліджується більшістю криміналістів у різних напрямках: загальне поняття особистості злочинця; особистість злочинця певної категорії (типу) – корисна, корисно-насильницька, насильницька; поняття особистості конкретного злочинця, який здійснив конкретний злочин (крадіжку, грабіж, розбій та інші).

Ми приділяємо увагу злочинцям певної категорії, а саме категорії злочинців корисливого напрямку – крадіїв. Необхідність докладного вивчення суб'єкта крадіжки викликана низкою причин. По-перше, сьогодні в Україні у зв'язку з економічними, соціальними та політичними змінами значно зросла кількість крадіжок по відношенню до інших видів злочинів. По-друге, крадіжки володіють певною якісною однорідністю особистості, їх виділяє від інших антисуспільне відношення до дійсності, суспільно-моральний зміст якого складається з непомірного зростання матеріальних потреб, прагнення до накопичення, так званий набувальний синдром.

Зауважимо, що криміналістичне вивчення особистості суб'єкта крадіжки спрямоване на вирішення таких основних завдань:

- установлення особи – властивостей і ознак, що виявляються в злочинній поведінці;
- з'ясування характеру поведінки особи до моменту скоєння злочину;
- розслідування поведінки в момент суспільно небезпечних дій;

– можливе прогнозування поведінки особи в процесі розслідування [27, с. 181].

К. О. Павлишин «особистість злочинця» визначає як найбільш широке й містке поняття, яке виражає соціальну сутність особистості, складний комплекс її ознак, якостей, зв'язків, відносин, що її характеризують, її моральний і духовний світ, узяті в розвитку, у взаємодії із соціальними й індивідуальними життєвими умовами і тією чи іншою мірою тими, які визначили вчинення злочину. Вона в найбільш повному вигляді існує саме в момент учинення злочину. Загальні риси і якості особистості суб'єкта крадіжки треба шукати не тільки в самому факті вчинення злочину, а переважно в тих особливостях, які відрізняють цих особистостей від законослухняних громадян і які детермінують суспільно небезпечне діяння та зумовлюють потенційну схильність його вчинення в майбутньому [28, с. 41].

А. Б. Сахаров стверджує, що якщо людська особистість як родова категорія являє собою сукупність соціальних і соціально значущих ознак, якостей і виявів, то особистість суб'єкта крадіжки як видове поняття передбачає наявність у цій сукупності таких ознак, якостей і виявів, які характеризують її як суспільно небезпечну [29, с. 113].

П. С. Дагель говорить про те, що подібно тому, як суспільна небезпечність діяння становить соціально-політичну характеристику злочину, суспільна небезпечність особистості суб'єкта крадіжки становить соціально-політичну характеристику злочинця [30, 6, с. 18].

Н. С. Лейкіна говорить про те, що суб'єкт крадіжки як особистість відрізняється від інших людей тим, що він учинив злочин унаслідок притаманних йому антисуспільних поглядів, негативного ставлення до суспільних інтересів [31, с. 9].

Бандурка І. О. зазначає, що головною ознакою особистості суб'єкта крадіжки є його деформована моральна і правова свідомість. У відповідності з цим і вчиненим конкретним злочином особистість злочинця слід розмежовувати від особистості інших людей. Особистість злочинця-це особистість людини, котра

«самовільно перервала який не будь вузол із множини соціальних зв'язків, єднаючи її з державою і суспільством».

Розмаїття зв'язків, якостей і типових ознак, які визначають особистість злочинця, криміналістика вивчає у двох аспектах – юридичному (кримінально-правовому) і соціально-психологічному.

Кримінально-правова характеристика особистості злочинця ґрунтується на правових категоріях, таких як вид злочину, співучасть, рецидив, небезпека злочину, вид покарання та його обсяги. Важливими також для кримінально-правової характеристики є умисел на злочини, організованість і кваліфікація, професіоналізм злочинця, наслідки злочину.

Соціолого-психологічна характеристика полягає у вивченні механізмів взаємодії «особистість – середовище»; виявленні несприятливих умов, під впливом яких формується особистість злочинця. Соціально-психологічне вивчення особистості злочинця дає можливість розкрити механізм дії безпосередніх причин і умов, що впливають на злочинну поведінку особистості. Соціально-психологічний аналіз особистості включає і морально-етичну характеристику особистості злочинця. Всяка поведінка, в тому числі і злочинна, завжди має соціально-етичний зміст і оцінку, вона несе відображення моральних якостей і ознак особистості [32, с. 92].

Характеристику особистості суб'єкта крадіжки у криміналістиці можна розкривати за допомогою її структури. Єдиний підхід до визначення структури особистості суб'єкта крадіжки ще не встановлений. Однак більшість учених-криміналістів визначають загальноприйнятну структуру особи злочинця (крадія), яка складається з таких ознак:

- 1) біофізіологічні ознаки структури особистості (стать, вік, стан здоров'я, особливості фізичної статури, природні якості правової системи тощо).
- 2) соціально-рольові (найближче оточення, побутові, сімейні, виробничі та цивільні відносини);

3) соціально-демографічні (освіта, соціальне походження і становище, рід занять, національна і професійна приналежність, сімейне становище, матеріальна забезпеченість, приналежність до сільського чи міського населення);

4) морально-психологічні (розкриваються через свідомість, цілеспрямованість особистості, особливості поведінки і дій, привички і схильності, рівні розумового розвитку, обсяг знань, кругозір, зміст і різноманітність інтересів і устремлінь, життєвий досвід, практичність поведінки, етичність, характер реагування на різні прояви зовнішнього середовища, здатність приймати і здійснювати прийняті рішення, вміння регулювати свою діяльність і спрямованість поступків, володіння витримкою, наполегливістю);

5) кримінально-правові (мотиви злочину, характер та спрямування посягань, одиночний чи груповий характер посягань, строк і вид покарання, стаття КК України) [33, с. 293].

Як бачимо, поняття особистості злочинця включає в себе цілий комплекс біофізіологічних, соціально-демографічних, соціально-функціональних (рольових), соціально-психологічних і кримінально-правових ознак, які в тій чи іншій мірі пов'язані з злочинною дією (бездіяльністю), характеризують його суспільну небезпеку, пояснюють причини вчинення злочину.

Кримінологічний портрет особи крадія зводиться до такого. У своїй масі сучасні крадії – це особи чоловічої статі (93 %), частка жінок становить 7 %. річні (27 %), 40 – 49-річні (11 %), 50-річні й старші становлять 5 %. Частка неповнолітніх складає 12 %. Більшість із крадіїв (61 %) мають повну загальну та базову загальну освіту, 22 % – професійно-технічну, 14 % – початкову або є неосвіченими, і лише 3 % мають повну вищу і базову вищу освіту.

Контингент злочинців, що вчиняють кишенькові крадіжки доволі неоднорідний. У своїй масі – це 18 – 24-річні молоді особи, половина з яких мають залежність від психоактивних речовин. За соціальним становищем крадії – вихідці з соціально невлаштованих верств населення, близько 65 % з яких на момент вчинення злочину були незайнятими трудовою і навчальною діяльністю і

відповідно не мали легальних джерел доходу, натомість понад третина – були раніше судимими. Кримінальний професіоналізм таких осіб невисокий.

Серед кишенькових крадіїв вирізняються особи зрілого віку від 50 років і старші. Як правило, вони мають вагомий злочинний досвід і «авторитет» вузьких колах, відповідний рівень кваліфікації та злочинну спеціалізацію. Такі особи у своїй більшості одинаки. Частіше за все вони виступають у ролі консультантів організованих злочинних груп, або навчають «перспективну» молодь прийомам і методам крадіжок за фіксований відсоток від кримінального доходу. Ті з них, хто бажає особисто вчиняти крадіжки, мають кошти і зв'язки, щоб отримати «дозвіл працювати» у найбільш доходних місцях на чітко розподіленій між кримінальними угрупованнями та їх лідерами території. Фіксовану частину злочинних доходів висококваліфіковані професіонали відраховують у «зłodійську касу», а також витрачають на незаконну винагороду окремим корумпованим працівникам міліції, що забезпечують «прикриття» злочинної діяльності.

Далі зупинимося більш детально на такому елементі криміналістичної характеристики злочинів, як особа потерпілого. Заниження, а подекуди і повна відсутність морально-етичних критеріїв у формуванні особистості людини поставило сучасну Україну на коліна перед фактом зростання крадіжок і його наслідком – збільшення чисельності потерпілих. Кримінологічна та психологічна характеристика потерпілого включає в себе дослідження його особистості, закономірностей та механізми формування психічного стану, поєднання психологічних особливостей і рис людини, що визначають її своєрідність. Тільки у всій своїй сукупності психологічні риси потерпілого дають можливість створити загальне уявлення, цілісну психологічну картину про особу потерпілого.

Термін «особа, яка потерпіла від злочину» вперше з'явився у Статуті кримінального судочинства від 20 листопада 1864 році. Відтоді у нормативно-правових актах вживається, як правило, узагальнене формулювання «потерпілий». З точки зору кримінального процесуального права (стаття 55 КПК України) потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової

шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права і обов'язки потерпілого виникають в особі з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілою є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода, і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого [34, с. 26].

Найбільш «наближеним» до кримінального права є кримінологічний (віктимологічний) термін «жертва злочину», який неодноразово згадується у багатьох вітчизняних і міжнародно-правових документах.

У Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою від 29 листопада 1985 р. зазначено, що під терміном «жертви» слід розуміти осіб, яким індивідуально або колективно була завдана шкода, у тому числі тілесні ушкодження чи моральна шкода, емоційні страждання, матеріальна шкода або суттєве обмеження їх основних прав у результаті дії чи бездіяльності, що порушує чинні національні кримінальні закони держав-членів, включаючи закони, які забороняють злочинне зловживання владою.

Відповідно до цієї Декларації особа може вважатися «жертвою» незалежно від того, чи був встановлений, заарештований, відданий до суду чи засуджений правопорушник, а також незалежно від родинних зв'язків між правопорушником і жертвою. Термін «жертва» у певних випадках включає близьких родичів або утриманців безпосередніх жертв, а також осіб, яким була завдана шкода при намаганні надати допомогу жертвам, які знаходяться в небезпечному становищі, або запобігти віктимізації [35, с. 115].

У криміналістиці система ознак, що стосуються особи потерпілого, має складну структуру. Вона охоплює загальні демографічні ознаки (стать, вік, місце проживання, робота або навчання, професія, фах, освіта та ін.), дані про спосіб життя, риси характеру, навички і схильності, зв'язки і стосунки. Дані про потерпілого включають також відомості про його віктимність (схильність деяких

людей ставати внаслідок низки обставин жертвами певних злочинів). Існує зв'язок між особливостями особи потерпілого і особи злочинця, певна вибірковість у діях останнього. Наявність і характер зв'язків і стосунків між потерпілим і злочинцем впливають на мету, мотив, місце, час, способи вчинення і приховування злочину [36, с. 278].

Серед суттєвих для криміналістичної характеристики даних про особу потерпілого вчені виділяють дві групи відомостей:

1) відомості про власні якості, притаманні потерпілому як особистості, яка наділена певною сукупністю фізичних та соціально-психологічних рис;

2) відомості про особливості поведінки, зв'язки та взаємини потерпілого зі злочинцем та іншими особами, його місце в системі найближчого соціального оточення, що може зумовити специфіку вчинення злочину (спосіб, час, місце, знаряддя та засоби, інші обставини його вчинення) [37, с. 52].

Такими відомостями, на думку Ю. В. Гавриліна та М. Г. Шурухнова, є демографічні дані (стать, вік, місце проживання, професія тощо), інформація про характер та розмір завданої потерпілому шкоди, фізичні, біологічні та психологічні особливості потерпілого, його спосіб життя, захворювання, віктимність поведінки, рівень культури, ціннісні орієнтації, взаємозв'язки з іншими людьми [38, с. 56].

Також у результаті криміналістичного дослідження особи жертви злочину (потерпілого) мають бути з'ясовані: дані, які характеризують таку особу як особистість; дані про спосіб життя, зв'язки та стосунки з оточуючими; дані про взаємини зі злочинцем; особливості поведінки потерпілого до й під час вчинення злочину; характер шкоди, наслідки злочину; позиція потерпілого у кримінальному провадженні [39, с. 21].

В. Ю. Шепітько розширює цей перелік та зазначає, що вивчення особи потерпілого повинно включати в себе:

1) відомості анкетного характеру (стать, вік, місце народження, роботи або навчання, стаж, професія (фах), сімейний стан, наявність родичів);

2) соціально-психологічні дані (тип темпераменту, риси характеру, емоційні прояви, особливості взаємодії (спілкування) в колективі);

3) особливості поведінки – до злочинної події, в момент вчинення злочину, після його вчинення;

4) незалежні характеристики (за місцем роботи чи навчання, за місцем проживання, за показаннями рідних, близьких чи найближчого оточення);

5) соціальні зв'язки (коло спілкування, найближчі знайомі, особливості проведення вільного часу, наявність або відсутність спільного бізнесу, комерційна діяльність, специфіка групової поведінки, бажання вступити в певні мікрогрупи);

6) дані про суспільно-корисну діяльність, її особливості;

7) матеріальне становище (наявність майна, в тому числі і нерухомості, грошових вкладів, джерело збагачення, наявність або відсутність боргових зобов'язань, отримання кредитів і можливість їх погашення);

8) злочинний досвід (наявність або відсутність судимостей, зв'язки з кримінальними угрупованнями, дружні стосунки з особами, які притягувалися до кримінальної відповідальності);

9) причини віктимної поведінки (виконання певних професійних функцій; соціальна деформація особистості) тощо [40, с. 164-165].

Справді, перелік відомостей про потерпілого, які встановлюються і використовуються під час виявлення, розслідування та криміналістичної профілактики злочинів, є досить широким і включає в себе значну кількість елементів, які можуть змінюватися залежно від виду злочину та категорії потерпілого.

Кримінологічний портрет особи потерпілого від крадіжок зводиться до такого. Це особа жіночої статі (55 %) зрілого віку (49 %) без освіти (41 %), що працює (52 %), схильна до вживання алкоголю (34 %) і поведінка якої сприяє вчиненню злочину щодо неї (37 %). Аналізуючи дані щодо потерпілих від крадіжок, потрібно зазначити, що від цих злочинів найбільше потерпіло жінок – 57 %. За віковою ознакою найбільше потерпілих серед осіб віком 50 років і старші – 47 % та серед осіб у віці від 11 до 17 років – 36 %. У віці від 30 до 49 років

потерпілими від крадіжок стали 10 % осіб. У віці від 18 до 29 років потерпілими від зазначених злочинів стали відповідно 7, 3 та 8 % осіб. При цьому потерпілі характеризувалися у більшості випадків сприяючою поведінкою, відповідно 32 і 43 %. Щодо потерпілих від крадіжок потрібно ще зазначити, що серед них 25 % схильні до вживання алкоголю, 21 % – до вживання наркотичних засобів, 2 % мають психічні відхилення і щодо 37 % потерпілих – дані відсутні [41, с. 157].

Необхідно зауважити, що при здійсненні криміналістичної характеристики крадіжок важливим є питання взаємодії злочинця (суб'єкта крадіжки) і потерпілого.

При вивченні відносин, які виникають між злочинцем і потерпілим, потрібно звертати увагу на поведінку останнього до моменту вчинення, у момент вчинення і після вчинення злочину. Якщо ми хочемо зрозуміти, чому виник той чи інший тип поведінки у людини, необхідно розглянути відносини, що пов'язують конкретну особу з навколишнім середовищем. Взагалі зовнішні обставини можуть по-різному сприйматися різними людьми.

Так, у ситуації, коли в результаті нещасного випадку гинуть люди, одна особа може кинутися на допомогу, а інша в цей час буде нишпорити по речах, кишнях з метою знайти гроші чи інші матеріальні цінності. Тип життєвої ситуації, в яку потрапляє той чи інший суб'єкт, багато в чому визначається особливостями способу життя особи, мікросередовищем спілкування. Зв'язок між злочинцем і жертвою – це завжди соціальний зв'язок. Він існує об'єктивно, незалежно від того, усвідомлюють вони його чи ні. Це завжди взаємодія, незалежно від конкретного змісту такої взаємодії, форми якої досить різні.

Також можна говорити про важливість подальших досліджень суб'єкта крадіжки та особи потерпілого в рамках криміналістичної характеристики в цілому і криміналістичної характеристики крадіжок зокрема. Вивчення криміналістичної характеристики особи потерпілого, дозволить, у першу чергу, прослідкувати кореляційний зв'язок, що виникає між жертвою злочину, суб'єкта крадіжки та обстановкою вчинення кримінального правопорушення, що

підвищить ефективність методики розкриття та розслідування кримінальних проваджень даної категорії.

Отже, крадіжки – найбільш поширені та небезпечні злочини, що посягають на державне, колективне та особисте майно громадян. Відповідно до ст. 185 КК, крадіжка – таємне викрадання чужого майна. Ступінь суспільної небезпеки цих злочинів значно підвищується, коли вони вчиняються у вигляді злочинного промислу злодіями-рецидивістами чи особами, які ухиляються від суспільно корисної праці, або неповнолітніми, які об'єдналися в організовані злодійські групи з метою систематичного вчинення крадіжок. Поняттям «крадіжка» охоплюється значне коло злочинів, що різняться предметом посягання, способом вчинення і приховування, місцем реалізації злочинного задуму.

Способи вчинення крадіжок різні, тому не представляється можливим дати їх вичерпний перелік. Вибір злочинцем способу крадіжки визначається його злочинними і професійними навичками, обстановкою на об'єкті крадіжки, наявністю необхідних технічних та транспортних засобів тощо.

Одним з елементів криміналістичної характеристики крадіжок є обстановка, в якій готуються і вчиняються ці злочини. Кримінальні правопорушення завжди вчиняються та приховуються в конкретних, реально існуючих умовах дійсності й тому обстановка вчинення злочину цілком обґрунтовано є одним із найважливіших елементів їх криміналістичної характеристики, у тому числі й приховування злочинів. Зазвичай розслідування злочинів починається із сприйняття та вивчення обстановки, у якій вони були вчинені, що допомагає скласти уявлення про мотиви, цілі, способи, суб'єкти та механізми їх вчинення.

Центральним елементом вивчення в процесі розслідування кримінального правопорушення, безумовно, є людина. У нашому випадку це – особа, яка вчинила кримінальне правопорушення та потерпілий. Як і в жодній іншій сфері пізнання, в криміналістиці (і теоретичній, і практичній) людина, в міру необхідності, може досліджуватися в усій багатогранності прояву її властивостей: фізичних і психічних, генетично зумовлених і життєво сформованих, природних і соціальних.

Як відомо, всі властивості людини співіснують у нерозривній єдності, а їх поєднання в конкретному індивіді створює ще одну важливу якість – індивідуальність. Різноманіття ситуацій, що виникають при здійсненні злочинної діяльності та під час розслідування кримінальних правопорушень, створює передумови до того, що при вивченні особи злочинця і жертви злочину криміналістично значущою може виявитися будь-яка з безлічі їх людських якостей: від анатомічних і біологічних (папілярні візерунки, група крові, запах і т. д.) до психологічних і соціальних (особливості протікання психічних процесів, світогляд, професія та ін.). Криміналістично значущими є якості злочинця і його жертви, які проявляються при вчиненні кримінального правопорушення та відображаються у вигляді матеріальних і ідеальних слідів у навколишньому середовищі та свідомості людей. Виявлення та дослідження цих слідів, а через них – якостей злочинця і жертви, – необхідна ланка у встановленні фактичної картини злочину.

РОЗДІЛ 2

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК

2.1. Типові слідчі ситуації при розслідуванні крадіжок

Вихідними даними для внесення відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань щодо вчинення крадіжок є такі:

- а) заяви громадян чи посадових осіб;
- б) заяви очевидців чи інших осіб, які дізналися про крадіжку;
- в) заяви громадян про злочинну діяльність конкретних осіб; г) затримання з краденим;
- г) інші джерела [42, с. 24].

Кожне повідомлення про факт крадіжки вимагає негайного реагування. Насамперед необхідно встановити, на якому об'єкті чи в кого, де, коли вчинено крадіжку, що саме при цьому викрадено.

Визначення спрямування розслідування, технічних завдань і засобів їх вирішення багато в чому зумовлене слідчими ситуаціями, які склалися залежно від часу, що минув з моменту крадіжки, чи виявлення її слідів, предмета крадіжки, поведінки винних, потерпілих, свідків та ін.

Найбільш типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування крадіжок є такі.

1. Факт крадіжки виявлено і підозрюваного затримано з речовими доказами або по «гарячих слідах». Як правило, це ті випадки, коли інформування про проникнення злодія у приміщення здійснюється за допомогою заздалегідь установлених у ньому засобів охоронної сигналізації чи інформація надійшла від конкретних очевидців злочину, які часто самостійно або з участю працівників міліції затримують злочинців з краденим. Основне тактичне завдання в даній ситуації — закріпити сліди злочину. Типові версії у цій ситуації: факт крадіжки мав місце і вчинена вона затриманим; затриманий придбав крадене майно або взяв його для схову та ін. [42, с. 262].

З метою перевірки цих версій проводяться такі слідчі дії: обшук особи, огляд одягу, речей, вилучених у затриманого, а також його допит. Відстрочення цих дій на пізніший час неприпустимо, оскільки це може негативно позначитися на схоронності викраденого майна (його як серйозний доказ вини злочинці намагаються позбавитися вже в момент реальної для них небезпеки затримання) та слідів на тілі і одязі затриманого, зумовлених, наприклад, способом подолання перешкод. Невідкладність допиту підозрюваного викликана тим, що сам факт затримання з речовими доказами справляє суттєвий вплив на обрання лінії поведінки і позицію допитуваного (відсутність психологічної готовності пояснити, продумати неправдиву спрямованість своїх показань).

Після цього слід допитати свідків-очевидців, потерпілого, посадових або матеріально відповідальних осіб, що дозволить одержати важливу доказову інформацію про обставини крадіжки та її виявлення, учасників та обставини затримання підозрюваного, коло осіб, поінформованих про розслідувану подію [42, с. 263-264].

Після виконання зазначених дій слідчий проводить огляд місця події (завчасно забезпечивши його охорону), в тому числі місця затримання підозрюваного з метою виявлення, фіксації, вилучення інших речових доказів, що підтверджують причетність затриманого до розслідуваної крадіжки. Початковий етап розслідування в даній ситуації закінчується проведенням обшуку за місцем проживання затриманого; пред'явленням для впізнання потерпілому або матеріально відповідальній особі майна (матеріальних цінностей), вилученого у підозрюваного; призначенням криміналістичних експертиз [42, с. 264].

2. Факт крадіжки встановлено, є відомості про передбачуваного злочинця (групу осіб), проте нікого не затримано. У розслідуваній ситуації визначальним чинником є час. Дії слідчого і працівника карного розшуку мають відзначатися максимальною оперативністю і спрямованістю на збирання пошукової експрес-інформації шляхом короткого опитування обізнаних осіб про кількість, індивідуальні прикмети зовнішності злочинців (стать, вік, особливі прикмети, одяг та ін.), в якому напрямі вони зникли, можливі місця їх перебування, а також

характер чи специфічні ознаки викраденого ними майна. Після цього негайно здійснюється переслідування злодія (злочинської групи) по «гарячих слідах», а також використання оперативних можливостей органів дізнання. Зокрема, організуються тактичні операції «Розшук злочинця», «Затримання по гарячих слідах», «Розшук викраденого майна», «Встановлення свідків», що містять різноманітні слідчі дії та оперативно-розшукові заходи.

Так, коло свідків у справі про крадіжку визначається залежно від особливостей розслідуваної події. Наприклад, у справі про квартирну крадіжку слід виявляти свідків насамперед серед мешканців будинку, де вчинено крадіжку (з числа пенсіонерів, домашніх господарок, учнів), а також серед працівників житлових установ чи ОСББ (двірників, слюсарів, електриків та ін.). При розслідуванні крадіжок, вчинених з приміщення державних чи колективних організацій, свідки виявляються з числа клієнтів, працівників та осіб, які охороняли даний об'єкт. Особливу групу свідків становлять працівники комісійних крамниць, ломбардів, а також водії таксі.

Якщо внаслідок проведення названих тактичних операцій злочинця встановлено і затримано, надалі необхідно дотримуватися порядку дій слідчого, викладеного щодо першої слідчої ситуації. Якщо ж підозрювану в крадіжці особу не буде встановлено, в подальшому проводяться огляд місця події, допити свідків-очевидців і потерпілого, результати яких для встановлення зниклого злочинця і викраденого майна мають вирішальне значення.

Так, завданням огляду місця крадіжки у цій ситуації є виявлення, фіксація і вилучення слідів злочину з метою уточнення та розширення наявних у розпорядженні слідчого даних про особу, яка вчинила крадіжку. Допит потерпілого має бути спрямований на встановлення предмета крадіжки, визначення розміру збитку, а також виявлення осіб з числа знайомих і родичів (за описом свідками-очевидцями прикмет зовнішності), можливо причетних до розслідуваної події [42, с. 265].

3. Факт крадіжки встановлено (зламани вхідні двері, своєрідний безлад у приміщенні, відсутнє певне майно), але дані про суб'єкта злочину відсутні. Така

слідча ситуація в інформаційному плані є найменш сприятливою, а в організаційному — найскладнішою. Основні завдання — встановлення особи, яка вчинила крадіжку, і виявлення викраденого.

Для цього можуть проводитися тактичні операції «Збирання відомостей про злочинця» і «Розшук викраденого майна». Реалізація цих операцій може здійснюватися таким чином: попереднє опитування потерпілого (матеріально відповідальної особи) щодо змін в обстановці місця події (поява невідомих, незвичне розташування або зникнення певних предметів тощо); огляд місця події, що включає дослідження матеріальної обстановки (не тільки приміщення, з якого вчинено крадіжку, а й навколишньої місцевості — сходових площадок, горищ і підвалів житлових будинків, дворів, підсобних приміщень та ін.); допит потерпілого та свідків (черговість допиту цих осіб визначається залежно від того, хто з них першим виявив крадіжку і повідомив про неї в міліцію); призначення і проведення судових експертиз; перевірка за криміналістичними обліками (дактилоскопічним, за способом вчиненого злочину); постановлення на облік викрадених номерних предметів; вивчення матеріалів раніше не розкритих крадіжок, вчинених в аналогічний спосіб [42, с. 265-266].

Одночасно з процесуальними діями здійснюються оперативно-розшукові заходи, характер яких визначається зібраними даними про злочинця (злочинців) і викрадені цінності. Якщо з огляду на обставини справи, злочинець (злочинці) перебуває (перебувають) поблизу місця крадіжки, необхідно за допомогою працівників міліції організувати переслідування по «гарячих слідах», засідки у місцях можливої появи (в тому числі на базарах, у ломбардах, комісійних крамницях, камерах схову ручного багажу на залізничних вокзалах, автовокзалах, пристанях, аеропортах) або «прочісування» навколишньої місцевості.

На випадок, якщо для реалізації викраденого злочинець (злочинці) міг (могли) виїхати в інше місце, слід поінформувати підрозділи міліції населених пунктів, річкових вокзалів, постів автомобільних інспекцій, залізничних станцій, розташованих на шляху можливого прямування злочинця (злочинців), а також

повідомити органи міліції відповідних районів і областей про ознаки викраденого майна [42, с. 267].

Для початкового етапу розслідування крадіжок характерні також певні типові слідчі версії. Так, при розслідуванні крадіжок чужого майна, вчинених шляхом проникнення у приміщення, висувуються такі версії:

- 1) крадіжку вчинила стороння особа;
- 2) крадіжку вчинила стороння особа за участю або при сприянні працівника об'єкта, який не є (у цьому випадку) матеріально відповідальною особою;
- 3) крадіжку вчинив працівник даного об'єкта, який не є (у цьому випадку) матеріально відповідальною особою, або особа, яка охороняла даний об'єкт;
- 4) крадіжку вчинила стороння особа, але факт крадіжки використано матеріально відповідальною особою для приховування нестачі або привласнення інших цінностей, що є в її розпорядженні;
- 5) крадіжку вчинила стороння особа при сприянні матеріально відповідальної особи, яка намагається приховати нестачу;
- б) крадіжку зі зломом інсценувала матеріально відповідальна особа з метою приховання нестачі або ухилення від сплати податків (нібито викрадене майно списується на збитки і тим самим знижується реальний прибуток, що підлягає оподаткуванню) [42, с. 268].

Для розслідування крадіжок особистого майна громадян, які вчинено з квартир, будинків, дач, характерні такі типові версії:

- а) щодо події злочину:
 - крадіжка дійсно мала місце;
 - крадіжки фактично не було, а заявник помиляється щодо події злочину, або крадіжка інсценована ним самим з метою приховування факту загублення чи розтрати довірених власнику приміщення документів, коштовностей, зброї тощо;
- б) щодо осіб, причетних до вчинення крадіжки, то її вчинено:
 - однією особою чи злодійською групою;
 - особою з числа родичів потерпілого;
 - особою, обізнаною про місце знаходження викраденого;

- особою, яка має певні навички;
- особою, яка раніше проводила якісь роботи у потерпілого або побувала в його квартирі з іншого приводу;
- в) щодо місць можливого перебування злочинця: квартири; заміські дачі родичів, знайомих; готелі, вокзали та ін.;
- г) щодо місць знаходження викраденого майна:
 - сховано за місцем проживання, роботи злодія, його знайомих, родичів;
 - здано до комісійних крамниць, ломбардів;
 - реалізовано;
 - вивезено за межі даного населеного пункту;
 - відправлено поштовою посилкою та ін. [43, с. 124-126].

Висунення робочих версій у конкретному випадку розслідування залежить від обсягу зібраної первинної інформації та слідчої ситуації, що склалася. Так, при висуненні версій про осіб, причетних до вчинення крадіжки, беруться до уваги спосіб вчинення злочину, вид і кількість викрадених цінностей, а також відомості, одержані в результаті дослідження слідів та інших речових доказів, виявлених на місці злочину.

Ефективність розслідування крадіжок багато в чому зумовлена наявністю погоджених планів слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Планами розслідування передбачаються заходи щодо встановлення і затримання злочинця, виявлення співучасників, виявлення і вилучення викраденого, відшкодування шкоди, розпізнання інсценування тощо. Організуюча роль у цій діяльності належить слідчому, який визначає пріоритетні напрями розслідування, дає окремі доручення органу дізнання щодо проведення оперативно-розшукових заходів [43, с. 127].

На початковому етапі розслідування крадіжок можуть складатись різні за змістом, обсягом і складністю слідчі ситуації. Вони постають основою для визначення найбільш оптимального, повного та ефективного комплексу слідчих (розшукових) дій та організаційних заходів, спрямованих на встановлення істини в кримінальному провадженні. Водночас практика свідчить, що саме на цьому

етапі розслідування й виникає коло питань, розв'язання яких становить певні труднощі для осіб, які займаються кримінальним провадженням, через що ефективність розслідування знижується, а іноді зводиться нанівець.

Головною причиною такого стану речей є низька обізнаність практичних працівників про види типових слідчих ситуацій та відповідних їм слідчих версій, що в свою чергу, призводить до зниження ефективності початкового етапу розслідування через неправильне визначення напрямів розслідування, неналежне обрання комплексу слідчих (розшукових) дій, послідовності їх проведення під час перевірки версій тощо.

Ситуаційний підхід вважають однією з панівних парадигм останнього часу, найбільш перспективним напрямком, у розвитку якого вбачається резерв удосконалення криміналістичної методики та слідчої діяльності загалом. Оцінка та врахування ситуаційних факторів «дозволяють, з одного боку, розробляти диференційовані та більш конкретні тактичні та методичні рекомендації, а з іншого – ефективніше використовувати їх на практиці»[42, с. 113].

З точки зору науки криміналістики щодо поняття «слідча ситуація» постійно точаться дискусії.

Наукова спільнота наведену дефініцію тлумачить по-різному:

- по-перше, як сукупність умов, за яких провадиться розслідування [43, с. 123];
- по-друге, стан розслідування, що визначається обсягом доказів та інформаційного матеріалу [44, с. 39];
- по-третє, сукупність даних про подію злочину й обставини його розслідування [45, с. 5];
- по-четверте, динамічна інформаційна система, елементами якої є суттєві ознаки й властивості обставин, що мають значення у кримінальному провадженні [46, с. 28].

Залежно від обсягу та характеру елементів, що входять до складу слідчої ситуації, вона може розглядатись як у широкому (сукупність усіх умов, які позначаються на розслідуванні та визначають його особливості), так і у вузькому

значенні (комплекс інформаційних даних, що їх має слідство на конкретному етапі розслідування). Тобто, більшу практичну значущість для розробки та вдосконалення відповідних методик розслідування злочинів становить саме розуміння слідчої ситуації у вузькому аспекті, про що йдеться й у роботах провідних вітчизняних науковців [47, с. 105].

З огляду на це ми приєднуємося до думки тих науковців, які слідчу ситуацію розуміють як характеристику стану розслідування злочину, що обумовлена наявністю (відсутністю) доказової та оперативної інформації про обставини предмета доказування та компоненти криміналістичної характеристики, які обумовлюють систему безпосередніх завдань та напрямків розслідування [48, с. 64].

Під початковою слідчою ситуацією розуміється обстановка (сукупність умов), в якій відбувається процес доказування. На думку В. П. Лаврова, початкова слідча ситуація може розглядатися в двох аспектах: теоретичному (як типова стосовно конкретного виду злочину і навіть ширше – як наукова, абстрактна категорія) і практичному (як конкретна життєва ситуація в кримінальній справі, що знаходиться в провадженні слідчого, характеризує початковий етап розслідування і включає, в першу чергу, інформацію про результати попередніх перевірок, невідкладних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів) [49, 2, с. 6].

Початкова слідча ситуація включає низку етапів, проходження яких означає її вирішення. Для кожного з них характерними є свої завдання та способи їх розв'язання. Типовими для них є отримання інформації, її уточнення та прийняття рішення про зміст першочергових слідчих дій і складання плану їх реалізації, втілення прийнятого рішення шляхом провадження першочергових слідчих дій, в ряді випадків у поєднанні з оперативно-розшуковими заходами, розшук і затримання підозрюваного, його особистий обшук, обшук житла, за місцем роботи, аналіз усієї сукупності отриманих даних, побудова версій, складання плану подальшого розслідування в даній кримінальній справі.

Основними елементами початкової слідчої ситуації є:

1) першочергова інформація, отримана в ході перевірки заяв, повідомлень і відразу після порушення кримінальної справи, про подію, що містить ознаки злочину, і про осіб, причетних до цієї події;

2) об'єктивні умови, що характеризують отримання цієї інформації (місце, час, кліматичні умови, використання науково-технічних засобів тощо);

3) сили та засоби, що має в своєму розпорядженні слідчий для подальшої роботи щодо використання початкової інформації в цих умовах;

4) позиція підозрюваного, потерпілого, свідків, а також результати їх протидії встановленню істини на початковому етапі розслідування та потенційна можливість протидії;

5) інші фактори, що перешкоджають чи сприяють успішному вирішенню криміналістичних завдань (втрата речових доказів, виявлених під час огляду, явка з повинною тощо) [50, с. 142].

Класифікація слідчих ситуацій може бути здійснена за різними підставами, що докладно розглянуто у криміналістичній літературі, проте ми зупинимося лише на тих типових слідчих ситуаціях, які становлять, на нашу думку, найбільшу науково-практичну значущість для процесу розслідування, адже саме в такій ролі вони, як тактичне поняття, мають важливе значення в побудові окремих методик і в узагальненому вигляді становлять елемент загальних положень криміналістичної методики.

Вихідними даними для порушення кримінальної справи про вчинення крадіжок є такі:

- а) заяви громадян чи посадових осіб;
- б) заяви очевидців чи інших осіб, які дізналися про крадіжку;
- в) заяви громадян про злочинну діяльність конкретних осіб;
- г) затримання з краденим;
- г) інші джерела.

Кожне повідомлення про факт крадіжки вимагає негайного реагування. Насамперед необхідно встановити, на якому об'єкті чи в кого, де, коли вчинена крадіжка, що саме при цьому викрадено.

Визначення спрямування розслідування, технічних завдань і засобів їх вирішення багато в чому зумовлене слідчими ситуаціями, що склалися залежно від часу, що минув з моменту крадіжки, чи виявлення її слідів, предмета крадіжки, поведінки винних, потерпілих, свідків тощо. Найбільш типовими слідчими ситуаціями початкового етапу розслідування крадіжок є такі [51, с. 95-96].

Перша слідча ситуація(Фактичні дані свідчать про вчинення крадіжки й підозрюваних затримано на місці вчинення злочину)– повідомлення про крадіжку надходить до органу досудового розслідування в момент учинення злочину або у зв'язку з затриманням підозрюваного на місці злочину, найбільш сприятлива для початкового етапу розслідування, оскільки характеризується досить повною інформацією як щодо факту крадіжки, так і осіб, причетних до її вчинення.

Як правило, це ті випадки, коли інформація про факт проникнення злочинця на територію зафіксована за допомогою встановлених у ньому засобів охоронної сигналізації або свідків та очевидців злочину, якими часто виявляються співробітники охорони чи сторожі, які самостійно затримують підозрюваного на місці вчинення злочину. За сприятливої слідчої ситуації, коли є інформація про злочин та відома особа злочинця, доцільно проводити такі слідчі (розшукові) дії:

- затримання й особистий огляд підозрюваного;
- огляд і вилучення речей у підозрюваного (викрадених, знарядь учинення злочину);
- огляд місця події; допит підозрюваного; допит свідків та очевидців;
- обшук за місцем проживання підозрюваного; призначення необхідних експертиз (переважно ідентифікаційних: дактилоскопічної, трасологічної тощо);
- слідчий експеримент;
- пред'явлення для впізнання підозрюваного.

Невідкладність допиту підозрюваного зумовлена тим, що затриманий на місці злочину повинен відразу пояснити свою присутність на місці події та свої дії й, не будучи психологічно готовим продумати вигадану лінію своїх показань до кінця, вимушений надавати правдиву інформацію. Даючи правдиві показання,

підозрюваний повідомляє слідчому фактичні обставини крадіжки, які відомі йому краще, ніж кому-небудь, допомагає знайти докази під час огляду місця події, який у таких випадках буває більш ефективним.

Після цього належить допитати свідків і очевидців, як правило, осіб, які повідомили про крадіжку чи брали участь у затриманні підозрюваного, що дасть змогу одержати важливу доказову інформацію щодо обставин виявлення крадіжки чи інших обставин розслідуваної події. Після проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій, пов'язаних переважно із виявленням і закріпленням слідів злочину, слідчий проводить слідчі (розшукові) дії, що зазвичай належать до подальшого етапу розслідування й закріплюють показання підозрюваного: обшук за місцем проживання підозрюваного, призначення необхідних експертиз, слідчий експеримент.

Дещо складнішою є друга слідча ситуація (*Фактичні дані свідчать про вчинення крадіжки, є відомості про особу (чи осіб) підозрюваних, але злочинці з місця події втекли й переховуються*), коли є відомості про особу (чи осіб) підозрюваних, але злочинці з місця події втекли й переховуються. У такій ситуації основні зусилля слідчого мають бути спрямовані на пошук злочинця. Інформація для розшуку може бути отримана за допомогою гласних слідчих (розшукових) дій, зокрема:

- огляду місця події,
 - допиту свідків та очевидців,
 - призначення експертиз (переважно діагностичного характеру),
- а також негласних слідчих (розшукових) дій:
- накладення арешту на кореспонденцію,
 - огляд і виїмка кореспонденції,
 - зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж,
 - зняття інформації з електронних інформаційних систем,
 - обстеження житла й іншого володіння особи,
 - спостереження за місцями можливої появи підозрюваного, використання конфіденційного співробітництва.

Проводяться також оперативно-розшукові заходи:

- складання словесного портрета й фоторобота,
- переслідування по гарячих слідах,
- пошук свідків за маршрутом передбачуваного руху злочинця,
- засідки в місцях можливої появи злочинця,
- перевірка місць можливого збуту викраденого майна, перевірка за криміналістичними обліками.

Проведене дослідження засвідчує, що в цій ситуації визначальним чинником є час: дії слідчого та працівників оперативних підрозділів мають відрізнятися максимальною оперативністю й спрямованістю на збирання пошукової інформації шляхом опитування щодо кількості, індивідуальних прикмет зовнішності злочинців, напряму, у якому вони зникли, а також характеру й індивідуальних ознак викраденого майна. Після цього негайно здійснюється переслідування злодія по гарячих слідах, а також використовуються інші можливості оперативних підрозділів.

Коли за підсумками проведених заходів злочинець установлений і затриманий, проводяться необхідні слідчі (розшукові) дії наступного етапу розслідування, зазначені під час розгляду першої слідчої ситуації. Якщо ж підозрювану в крадіжці особу не буде встановлено, то надалі проводяться допити свідків, очевидців, потерпілого, інші слідчі (розшукові) дії, результати яких при встановленні злочинця, що переховується, та викраденого майна мають вирішальне значення для розслідування. Одержана при цьому доказова й орієнтовна інформація всебічно оцінюється та використовується для коригування комплексу слідчих (розшукових) дій, невідкладність яких зумовлена результатами попереднього розслідування.

Найбільш несприятливою є *третьа слідча ситуація (Фактичні дані свідчать про вчинення крадіжки, але нікого з підозрюваних не встановлено й відомості щодо них відсутні взагалі або вкрай обмежені)*, коли підозрюваних не встановлено й відомості щодо них відсутні взагалі або вкрай обмежені. Така ситуація виникає частіше за все у випадку, коли заява про крадіжку надійшла

через тривалий час, наприклад весною, тоді як фактично крадіжка була вчинена взимку. У такій ситуації зібрати інформацію про ті чи інші обставини крадіжки й осіб, що її вчинили злочин, досить складно через відсутність свідків та очевидців, часткове знищення зі спливом часу слідів злочину.

У цій ситуації проводяться такі слідчі (розшукові) дії: огляд місця події й ділянок навколишньої місцевості (наприклад у місці проникнення на територію товариства), пошук свідків і їхній допит, призначення судових експертиз, надання доручення оперативним підрозділам щодо встановлення особи злочинця та його місця знаходження. Оперативно-розшуковими заходами в цьому випадку можуть бути такі: пошук свідків-очевидців за маршрутом можливого руху злочинців, перевірка місць можливого збуту викраденого майна, перевірка за криміналістичними обліками, інші оперативно-розшукові заходи.

Для початкового етапу розслідування крадіжок характерні також певні типові слідчі версії. Сам процес висування версій ґрунтується на ретельному вивченні і аналізі матеріалів кримінального провадження, на всебічному аналізі способу вчинення злочину, на дослідженні характерних слідів й ознак, які мають важливе значення для забезпечення слідства інформацією не тільки про спосіб, а й про інші елементи криміналістичної характеристики, в тому числі й про особу злочинця [52].

Так, при розслідуванні крадіжок чужого майна, вчинених шляхом проникнення у приміщення, висуваються такі версії:

- 1) крадіжку вчинила стороння особа;
- 2) крадіжку вчинила стороння особа за участю або при сприянні працівника об'єкта, який не є (у цьому випадку) матеріально відповідальною особою;
- 3) крадіжку вчинив працівник даного об'єкта, який не є (у цьому випадку) матеріально відповідальною особою, або особа, яка охороняла даний об'єкт;
- 4) крадіжку вчинила стороння особа, але факт крадіжки використано матеріально відповідальною особою для приховання недостачі або присвоєння інших цінностей, що є у її розпорядженні;

5) крадіжку вчинила стороння особа при сприянні матеріально відповідальної особи, яка намагається приховати недостачу;

б) крадіжку зі зломом інсценувала матеріально відповідальна особа метою приховання недостачі або ухилення від сплати податків (нібито викрадене майно списується на збитки і тим самим знижується реальний прибуток, що підлягає оподаткуванню).

Для розслідування крадіжок особистого майна громадян, які вчинено з квартир, будинків, дач, характерні такі типові версії:

а) щодо події злочину: крадіжка дійсно мала місце; крадіжки фактично не було, а заявник помиляється щодо події злочину, або крадіжка інсценована ним самим з метою приховання факту загублення чи розтрати довірених власнику приміщення документів, коштовностей, зброї тощо;

б) щодо осіб, причетних до вчинення крадіжки, то вона вчинена: однією особою чи злодійською групою; особою з числа родичів потерпілого; особою, обізнаною про місце знаходження викраденого; особою, яка має певні навички; особою, яка раніше проводила якісь роботи у потерпілого або побувала в його квартирі з іншого приводу;

в) щодо місць можливого перебування злочинця: квартири; заміські дачі родичів, знайомих; готелі, вокзали тощо;

г) щодо місць знаходження викраденого майна: сховано за місцем мешкання, роботи злодія, його знайомих, родичів; здано до комісійних крамниць, ломбардів; реалізовано/вивезено за межі даного населеного пункту; відправлено поштовою посилкою тощо.

Висунення робочих версій у конкретному випадку розслідування залежить від обсягу зібраної первісної інформації та слідчої ситуації, що склалася. Так, при висуненні версій про осіб, причетних до вчинення крадіжки, беруться до уваги спосіб учинення злочину, вид і кількість викрадених цінностей, а також відомості, отримані в результаті дослідження слідів та інших речових доказів, виявлених на місці злочину.

О. Н. Колесніченко та Г. А. Матусовський вказували на те, що використання систем типових версій надає розслідуванню елементів точності, повноти, дає змогу слідчому проаналізувати відомі йому аналогічні ситуації та відібрати аналогічні з конкретним випадком з інших джерел. Ознайомлення зі схемою таких версій дозволяє одночасно охопити й перспективно намітити всі можливі основні напрями розслідування [53, с. 10].

Ефективність розслідування крадіжок багато в чому обумовлена наявністю погоджених планів слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. Планами розслідування передбачаються заходи щодо встановлення і затримання злочинця, виявлення співучасників, виявлення і вилучення викраденого, відшкодування шкоди, розпізнання інсценування тощо. Організуюча роль у цій діяльності належить слідчому, який визначає пріоритетні напрями розслідування, дає окремі доручення органу дізнання щодо проведення оперативно-розшукових заходів.

Отже, дослідження проблематики початкових слідчих ситуацій відносно розслідування крадіжок, а також їх врахування під час розкриття та розслідування, відкривають перед криміналістичною методикою широкі можливості подальшого вдосконалення наукових рекомендацій. Вважаємо, що запропонована класифікація та напрями використання відомостей про типові слідчі ситуації, сприятимуть оптимізації слідчої діяльності, конкретизації процесу розслідування, а також активізації наукового пошуку з даного, безумовно актуального напрямку дослідження.

2.2. Особливості проведення першочергових слідчих дій

Успіх розслідування крадіжок передбачає необхідність своєчасного й тактично правильного виконання окремих слідчих дій, визначення оптимальної їх послідовності та доцільності проведення. У криміналістичній літературі проблема початкового етапу розслідування злочинів певним чином досліджувалася. Окрім того, у літературних джерелах були визначені й особливості даного етапу щодо розслідування окремих видів крадіжок.

В основному вчені криміналісти звертали увагу на перерахування слідчих дій, надання переліку обставин, що підлягають з'ясуванню тощо. Разом з тим, тактичні особливості проведення окремих слідчих дій, визначення їх оптимальної послідовності, пропонування тактичних операцій залежно від проміжних завдань розслідування крадіжок залишилися недостатньо дослідженими. Далі розглянемо окремо кожен із слідчих дій початкового етапу розслідування крадіжок.

Огляд місця події під час розслідування крадіжок є однією з найбільш інформативних слідчих дій.

У криміналістиці місцем події називають ділянку місцевості або приміщення, у межах якого виявлено сліди вчиненого злочину. Варто розмежувати поняття «місце події» та «місце злочину». Останнє – це місце вчинення злочину [54, с. 144].

Огляд – це слідча (розшукова) дія, під час якої виявляють, безпосередньо сприймають, оцінюють і фіксують стан, властивості й ознаки матеріальних об'єктів з метою отримання фактичних даних, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні. Огляд проводять слідчий, прокурор з метою виявлення та фіксування відомостей щодо обставин учинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 237 КПК України) [55, с. 201].

Отже, огляд місця події є невідкладною слідчою дією, яка спрямована на безпосереднє сприйняття, вивчення обстановки на місці події, виявлення, фіксацію і вилучення слідів та інших речових доказів, їх особливостей та взаємозв'язку, з'ясування характеру події (механізму злочину) та інших обставин,

які мають значення правильного розслідування, встановлення об'єктивної істини, фактичних даних події.

Визначення меж огляду місця події в кожному конкретному випадку визначається слідчим, виходячи з обставин події. Процесуальні вимоги до проведення цієї слідчої (розшукової) дії закріплено в ст. 223 КПК України, яка встановлює загальні правила проведення слідчих (розшукових) дій, і в ст. 214, 237-239 КПК України, що безпосередньо регламентують правила проведення огляду. Результати огляду дозволяють вирішити питання про порушення кримінальної справи, побудувати версії та скласти план їх перевірки.

У криміналістиці та слідчій практиці розроблено загальні вимоги, що стосуються всіх видів слідчих оглядів [56, с. 57].

1. Єдине керівництво оглядом. Цією слідчою (розшуковою) дією завжди керує слідчий, а інші учасники підпорядковані йому (надають допомогу), що сприяє планомірності й узгодженості в діях.

2. Своєчасність і невідкладність огляду. Слідчий огляд необхідно здійснювати негайно після отримання повідомлення про подію злочину, що забезпечує отримання всебічної інформації про подію та оперативність у здійсненні розшукових заходів.

3. Об'єктивність, усебічність і повнота огляду. Об'єкти, пов'язані з механізмом учинення злочину, мають бути вилучені та досліджені (оцінені).

4. Цілеспрямованість й активність огляду. Виявлення, вилучення та дослідження доказів під час огляду потрібно здійснювати цілеспрямовано.

5. Планомірність, системність і послідовність огляд передбачає правильну його організацію та певний порядок проведення, визначення меж огляду, послідовність пересування пошукової групи, застосування найефективніших методів і прийомів огляду.

6. Застосування науково-технічних засобів, без яких виявлення, фіксування вилучення і транспортування слідів злочину й інших речових доказів у низці випадків неможливі.

7. Використання спеціальних знань.

8. Безпечність огляду, що досягають правильною його організацією, розподілом функцій між учасниками слідчої (розшукової) дії, оптимальним використанням криміналістичних засобів і спеціальних знань.

9. Використання оперативно-розшукової інформації, що надає можливість отримати додаткові відомості про характер події, осіб, причетних до злочину, місцезнаходження й ознаки об'єктів, які мають значення у кримінальному провадженні, уточнити межі та порядок проведення огляду.

10. Залучення допомоги громадськості, яка може брати участь у слідчому огляді як у процесуальній формі (поняті), так і не процесуальній (для обстеження великої за площею території, охорони місця події тощо).

11. Взаємодія слідчого з іншими суб'єктами, зокрема дільничними, що сприяє ефективному і швидкому розслідуванню кримінальних правопорушень.

Цих вимог необхідно дотримуватися й під час проведення огляду місця злочинів, учинених крадіями.

Здійснений аналіз матеріалів кримінальних проваджень і результатів анкетувань слідчих й оперативних працівників підрозділів Національної поліції України засвідчив, що найпоширенішими недоліками проведення огляду місця події під час розслідування крадіжок є такі: неповний опис обстановки місця події (35,5 % випадків); відсутність проведення фото-, відеозйомки (15,5 %); непослідовний опис обстановки події (10,1 %); відсутність вимірювань (10,9 %); неповне й неточне описання виявлених на місці провадження огляду слідів (10,8 %); зазначення у протоколі огляду місця події про виявлені відбитки пальців рук, слідів взуття, проте їх не вилучено (2,2 %); несвоєчасність проведення огляду місця події (4 %); брак спеціалістів (1 %).

Проведення огляду місця події умовно можна розподілити на три стадії:

- 1) підготовча;
- 2) безпосереднє проведення, фіксування та процесуальне оформлення процесу проведення слідчої (розшукової) дії;
- 3) оцінювання отриманих результатів [57, с. 334-335].

Підготовча стадія має два етапи – до виїзду на місце події та безпосередньо на місці події. До виїзду на місце події слідчий має отримати вичерпну інформацію щодо обставин учинення злочину, забезпечити до свого прибуття охорону місця події(наприклад, патрульними поліцейськими, які перебувають неподалік від місця злочину, або представниками адміністрації установи) та забезпечити присутність очевидців злочинної події,до прибуття слідчо-оперативної групи [58, с. 58].

Наступним *етапом цієї слідчої (розшукової) дії є безпосередній огляд місця події*. Під час огляду місця події в разі вчинення крадіжки потрібно з'ясувати місце проникнення, спосіб проникнення злочинця на місце події, визначити відомості, які свідчать про причетність неповнолітнього до вчиненого, спосіб проникнення, знаряддя та інструменти, які було використано, встановити час, протягом якого перебував злочинець на місці крадіжки, кількість злочинців, а також відомості, що характеризують особу злочинця тощо.

Взаємодія слідчих й оперативних працівників підрозділів карного розшуку під час огляду місця крадіжок, передбачає проведення ними спільних узгоджених заходів. Зокрема, слідчий:

- керує діями членів слідчо-оперативної групи та несе персональну відповідальність за якість проведення огляду місця події;
- разом із членами групи, залученими спеціалістами, запрошеними потерпілим, свідками й іншими учасниками кримінального провадження проводить огляд місця події, під час якого в установленому КПК України порядку фіксує відомості щодо обставин учинення кримінального правопорушення, вилучає речі й документи, важливі для кримінального провадження, та речі, вилучені з обігу, зокрема матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню;
- забезпечує їх належне зберігання та подальше направлення для проведення експертного дослідження;

- за наявності підстав інформує оперативного чергового про залучення додаткових сил і засобів для документування всіх обставин учиненого кримінального правопорушення;

- за необхідності допитує про обставини вчиненого кримінального правопорушення заявника, потерпілого, свідків й інших учасників кримінального провадження.

Під час огляду місця події слідчому спільно з оперативними працівниками необхідно застосовувати рефлексивність мислення, тобто уявляти, як злочинці приховували сліди або, навпаки, чи залишили предмети, речі, змінили обстановку, щоб спрямувати розслідування хибним шляхом. У всіх випадках необхідно враховувати психологію, фізіологічні та розумові здібності крадія. Порядок проведення огляду місця події залежить від конкретного місця вчинення крадієм крадіжки

Завершальна стадія огляду місця події – це оцінювання його результатів, що передбачає два аспекти: процесуальний (відповідність фіксування слідчої (розшукової) дії процесуальній формі й усвідомлення доказового значення встановлених фактів та їх місця щодо системи доказів у кримінальному провадженні) і криміналістичний, або інформаційний (усвідомлення обставин злочинної події, механізму вчинення злочину) [59, с. 118].

Важливе значення для збирання доказів на початковому етапі розслідування крадіжок має правильно організований допит свідків, потерпілих та осіб, яким оголошено підозру. Одержання інформації в ході допиту дозволяє в найкоротший строк встановити способи вчинення злочинів, викрити винних, виявити інші обставини, що мають значення для кримінального провадження. На проведення допитів припадає понад 80% з усього бюджету часу, що витрачається на проведення слідчих (розшукових) дій [60, с. 3].

Підготовка до допиту включає в себе:

- вивчення матеріалів кримінального провадження (дозволяє встановити коло осіб, що підлягають допиту, визначити предмет допиту, сформулювати запитання допитуваному),

- вивчення соціально-психологічної характеристики допитуваного (дозволяє обрати найбільш доцільний час допиту, визначити послідовність допиту декількох свідків або підозрюваних, встановити психологічний контакт із допитуваним, обрати найбільш ефективні прийоми, засоби виховного впливу, а також оцінити отримані показання),

- планування допиту (припускає певний порядок його проведення) [61, с. 57-61].

Слід погодитися з В. К. Весельським, В. С. Кузьмічовим, В. С. Мацишиним та А. В. Старушкевичем у тому, що вибір тактики допиту залежить від кількох чинників:

а) ситуації допиту (первинний, повторний, наявність психологічного контакту тощо);

б) процесуального положення допитуваного і рівня його зацікавленості в результатах розслідування;

в) особливостей допитуваної особи (вік, характер, рівень правової поінформованості, наявність злочинного досвіду);

г) характеру інформації і доказів, які є у слідства, тощо [62, с.60-61].

Потерпілими при крадіжці можуть бути будь-які особи: як сторонні, так і знайомі, родичі крадія. Потерпілий попереджається про кримінальну відповідальність за давання неправдивих показань за ст. 384 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Показання потерпілого – це відомості, повідомлені ним на допиті під час проведення досудового розслідування або в судовому засіданні. Допит потерпілого має проводитися на підставі вимог, зазначених в ст. 224, 225, 353 КПК України [63, с.420].

Допит потерпілих (при крадіжці особистого майна) та свідків із числа матеріально відповідальних осіб і керівників об'єкта має на меті встановити певні обставини.

I. За фактами крадіжки державного або колективного майна:

1) що викрадено, які родові та індивідуальні ознаки викрадених предметів (найменування, призначення, місце і час виготовлення, матеріал, клейма, товарні знаки, упаковка та ін.); чи залишилися предмети більш цінні, ніж викрадені;

2) час вчинення і виявлення крадіжки;

3) коли востаннє здійснювалася перевірка наявності товарно-матеріальних цінностей;

4) який режим роботи підприємства; хто має доступ до сховищ, як вони охороняються, чи перевіряється приміщення перед закінченням роботи, чи не було відхилень від розпорядку роботи у день крадіжки; якщо були, то які і за чією вказівкою, хто міг знати про ці відхилення;

5) чи не з'являлися перед крадіжкою підозрілі особи; коли так, то чим вони цікавились і які їхні прикмети;

6) чи є на підприємстві охоронна сигналізація, як вона працює, її стан після крадіжки; чи є сторожова охорона, хто саме охороняв об'єкт у день крадіжки;

7) чи було звільнено кого-небудь перед крадіжкою з підприємства, за що, коли саме, як характеризуються ці особи, їхнє місцезнаходження у даний час;

8) чи були раніше на даному підприємстві крадіжки або замах на крадіжки, про які не повідомлялося в міліцію; як вони вчинялися, що саме і за яких обставин злочинець крав або намагався вкрати;

9) що сприяло вчиненню крадіжки (недоліки в роботі підприємства, організації охорони, упущення в доборі кадрів та ін.).

Якщо під час огляду або з інших підстав виникла версія про інсценування крадіжки матеріально відповідальною особою з метою приховати факт крадіжки, при допиті додатково слід з'ясувати:

- де знаходилась ця особа і чим займалася в період крадіжки;

- як давно працює на цьому підприємстві;

- які зауваження були по роботі, чи були недостачі товарно-матеріальних цінностей, причини їх виникнення, ким вони виявлені, яких заходів було вжито для відшкодування шкоди;

- чи підозрює кого-небудь допитуваний у вчиненні крадіжки, на якій підставі. У цьому випадку в обов'язковому порядку призначається інвентаризація.

II. За фактами крадіжки особистого майна громадян:

- 1) що саме викрадено, ознаки викраденого (паспорти, товарні чеки, фотографії цих речей), чи залишились у потерпілого речі, аналогічні викраденим;
- 2) де знаходилися викрадені речі, хто знав про їх існування і місцезнаходження;
- 3) час виявлення і вчинення крадіжки, за яких обставин вона вчинена;
- 4) які умови полегшили вчинення крадіжки і хто міг знати про ці сприятливі умови;
- 5) кого потерпілий підозрює у вчиненні крадіжки;
- 6) хто із сторонніх осіб був перед крадіжкою у нього в квартирі (будинку) і виявив інтерес до його майна.

Допитом свідків-очевидців встановлюються дані про зовнішні прикмети підозрюваного, час і спосіб вчинення крадіжки, про сліди або предмети, які залишили злочинці на місці злочину, викрадені предмети та їхні індивідуальні особливості, про напрям, в якому зникли злочинці, транспортні засоби тощо. Сусіди можуть дати показання про час вчинення крадіжки, підозрюваних та їхні прикмети, про обставини, за яких була виявлена крадіжка, про осіб, які заходили в квартиру або з'являлися поблизу будинку напередодні крадіжки.

Заслуговує на увагу думка В. Ю. Шепітька стосовно того, що за своєю сутністю допит – це процесуальна дія, яка становить собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування між особами, які беруть участь у ньому, спрямований на одержання даних про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у справі [64, с. 205].

Допитуючи осіб, які затримали злочинця на місці злочину, слід встановити, за яких обставин вони його помітили, що навело їх на думку про вчинення ним крадіжки, які дії вжиті ними для затримання, як поведився затриманий (чи виявив

опір, чи намагався втекти, позбутися викраденого майна), чи не було у нього співучасників.

Наприклад, працівники комісійних магазинів можуть повідомити прикмети зовнішності осіб, які здали на комісію речі з числа викрадених. Допитуючи сторожів, слід з'ясувати час, коли вони заступили на зміну, місцеперебування під час, коли вони чергування, у тому числі в період вчинення крадіжки, коли і ким вона виявлена, чи не відлучалися вони з поста, коли і куди саме.

Необхідно погодитися з В. Ю. Шепітьком, що підготовка до допиту передбачає потребу вивчення соціально-психологічних даних про допитуваного, його характеру, темпераменту, рівня інтелекту, способу мислення, схильності до референтної групи, способу життя, виховання в родині. Вивчення особи допитуваного дозволяє обрати найбільш доцільний час допиту, визначити послідовність допиту декількох свідків, установити психологічний контакт із допитуваним, обрати найбільш ефективні прийоми, способи виховного впливу, а також оцінити отримані показання [65, с. 25].

Показання свідків-очевидців посідають важливе місце в матеріалах кримінальних справ. Їх повнота і правдивість залежать від вирішення певних тактичних завдань, а саме: правильного окреслення кола осіб, які володіють інформацією, що має значення для розслідування, і послідовності їх допиту; визначення можливої заінтересованості свідків у тих чи інших результатах розслідування або залежності від осіб, які заінтересовані в цьому; нейтралізації чинників, які негативно впливають на поведінку під час допиту (відмова, ухилення від давання показань, неправдиві свідчення); урахування соціальних і психологічних особливостей допитуваних; вжиття заходів, спрямованих на попередження подальшої відмови від даних правдивих показань [66, с. 608].

Допит підозрюваного – це слідча дія, яка провадиться шляхом опитування особи, що має статус підозрюваного, з метою одержання даних з приводу обставин, які стали підставою для її затримання або застосування запобіжного заходу, а також для отримання іншої інформації, яка має доказове чи інше значення для справи. Допит є не тільки найбільш поширеною та ефективною

вербальною слідчою дією, а й найбільш необхідною в процесі проведення досудового розслідування [67, с. 460].

Відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК України підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст. ст. 276-279 КПК України повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не врученої й внаслідок не встановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень.

Підозрюваний, обвинувачений має право:

- знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують;
- бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, а також отримати їх роз'яснення;
- не говорити нічого з приводу підозри проти нього, обвинувачення або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;
- давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення чи в будь-який момент відмовитися їх давати;
- інші права, передбачені чинним законодавством.

Отже, слідчий, прокурор, суд зобов'язані допитати підозрюваного, обвинуваченого, надати йому можливість викласти свої показання, здійснити право на захист [68, с. 26].

Допит підозрюваного починається з того, що слідчий з'ясовує ставлення допитуваного до пред'явленого обвинувачення.

Якщо підозрюваний бажає давати правдиві показання, основними завданнями допиту, як правильно відзначив А.Ф. Волобуєв, є такі:

- а) збереження безконфліктності;
- б) встановлення та фіксація показань у повному обсязі;
- в) створення умов для активізації пам'яті особи;
- г) деталізація показань;
- г) встановлення умов сприйняття та формування показань.

Основне завдання слідчого тут – перевірка і оцінка раніше зібраних доказів, перевірка та уточнення відомостей, отриманих з показань допитуваного. У подібних випадках доцільно деталізувати обставини, що передували вчиненню злочину, а також всі обставини після злочину [69, с. 15-16].

При частковому визнанні підозрюваного своєї провини слідчому необхідно з'ясувати, які конкретно обставини та епізоди він визнає, а які заперечує. Складнішим є допит підозрюваного в ситуації, коли допитуваний надає неправдиві показання або взагалі відмовляється їх давати (конфліктна ситуація). Криміналістичною наукою розроблено низку тактичних прийомів, що можуть бути застосовані під час такого допиту [70, с. 23-54].

Усі тактичні прийоми мають відповідати загальним принципам допустимості: законності, справедливості, наукової обґрунтованості, доцільності. Використовуючи ті чи інші тактичні прийоми з метою отримання правдивих показань, слідчому необхідно враховувати характерні особливості особистості злочинця [71, с. 343].

Під час розслідування крадіжок частіше за все проводяться такі види слідчого експерименту:

- зі встановлення механізму злочинної події чи окремих її елементів (у 54 % кримінальних проваджень);

- із можливості вчинення певних дій: перелізти через огорожу, піднятися на певну висоту, проникнути в приміщення через обмежений простір, перенести певну кількість предметів на встановлену відстань тощо (34 %);

- зі встановлення можливості спостереження або сприйняття певного факту, явища: побачити дії або почути звуки (удару, свердлення, розпилу) на визначеній відстані в різних умовах освітлення тощо (31 %);

- із встановлення наявності або відсутності в конкретної особи професійних навичок, в основному можливості відкриття чи зламу запірних пристроїв (6 %).

Для успішного проведення слідчого експерименту необхідна ретельна його підготовка.

На думку В. Ю. Шепітька, підготовка до проведення слідчого експерименту охоплює такі дії:

а) до провадження слідчого експерименту: визначення завдань слідчої дії; визначення місця і часу її провадження; визначення змісту дослідів та їх послідовності; підготовка науково-технічних засобів; визначення учасників слідчої дії та допоміжного персоналу; у складних випадках складання письмового плану експерименту;

б) на місці проведення експерименту: здійснення перевірки відповідності обстановки і умов тим, що мали місце, коли відбувалася подія; перевірка наявності реквізиту для проведення дослідів; проведення реконструкції обстановки місця події; здійснення інструктажу учасників експерименту про зміст дослідів та тих діях, які вони мають виконати; забезпечення охорони місця, де проводиться слідчий експеримент; вжиття заходів, що забезпечують безпеку учасників слідчої дії [72, с. 351-352].

К. О. Чаплинський також зазначає, що підготовчі заходи до проведення слідчого експерименту необхідно проводити в два етапи: до виїзду на місце проведення експерименту (попередній); на місці його проведення (наступний), але учений дещо розширює перелік дій слідчого на кожному з етапів. На його думку, до виїзду на місце проведення слідчого експерименту необхідно провести такі організаційно-підготовчі заходи:

- вивчити матеріали кримінального провадження;
- прийняти рішення про проведення слідчого експерименту;
- визначити мету експерименту та факти, що підлягають перевірці;
- визначити завдання та способи перевірки експериментальних дій (випробувань);
- за необхідності провести додатковий або повторний допит особи, чий показання будуть перевірятися;
- отримати добровільну згоду підозрюваного, потерпілого або свідка на участь у слідчій (розшуковій) дії та встановити її ставлення до цього заходу;
- встановити мотиви погодження підозрюваних на участь у експерименті;

- попередньо ознайомитися (за необхідністю) з місцем проведення слідчого експерименту;
- визначити найсприятливіше місце, час та умови слідчого експерименту, які максимально повинні бути наближені до обстановки, що перевіряється;
- підготовка предметів, що будуть використовуватися під час проведення експерименту;
- підібрати склад учасників слідчої дії та визначити функції кожного з них; визначити зміст і черговість проведення слідчого експерименту;
- за необхідністю здійснити реконструкцію обстановки в цілому або окремих об'єктів;
- підготувати об'єкти, що необхідні для проведення дослідницьких випробувань, завчасно продумати доставку зазначених об'єктів до місця експерименту та перевірити їх стан;
- визначити та підготувати необхідні науково-технічні засоби, транспорт, засоби зв'язку;
- за необхідністю ознайомитися зі спеціальною літературою або отримати консультації спеціалістів з метою набуття відповідних спеціальних знань і навичок;
- скласти письмовий план проведення слідчої (розшукової) дії.

На місці проведення експериментальних дій слідчий повинен здійснити такі організаційні заходи:

- попередньо оглянути місце дослідницьких дій, встановити зміни, що відбулися до проведення слідчої дії, організувати охорону місця проведення слідчого експерименту та гарантувати безпеку його учасникам;
- зафіксувати обстановку, в якій будуть відбуватися дослідницькі випробування; видалити з місця проведення слідчої дії усіх сторонніх осіб, які не мають безпосереднього стосунку до експерименту;
- перевірити відповідність (схожість) умов слідчого експерименту з тими, у яких відбувалася подія, що підлягає перевірці;
- за необхідності провести нову реконструкцію обстановки;

- роз'яснити усім учасникам слідчого експерименту їхні права та обов'язки;
- провести інструктивну нараду серед усіх учасників слідчої дії (зокрема, роз'яснити мету та зміст досліджень, порядок проведення експериментальних дій, обов'язки учасників, попередити про неприпустимість розголошення даних слідчого експерименту тощо); визначити засоби фіксації слідчої дії та способи зв'язку між учасниками слідчого експерименту; визначити порядок проведення експерименту [73, с. 435-437].

Після проведення організаційно-підготовчих заходів слідчий переходить до робочого етапу слідчого експерименту. Узагальнення думок науковців дозволяє визначити основні тактичні прийоми проведення такої слідчої (розшукової) дії:

- 1) проведення слідчого експерименту в умовах (обстановці), максимально наближеної до тієї, у якій відбувалася подія, факт або явище;
- 2) використання під час слідчого експерименту тих же знарядь, засобів і предметів, які використовувалися під час вчинення злочину;
- 3) неодноразове повторення однорідних випробувань зі змінами умов експериментів;
- 4) розбиття експериментів на стадії та поетапне їх проведення;
- 5) оптимальне обмеження кількості учасників слідчого експерименту;
- 6) проведення експериментальних дослідів чи випробувань з кожним підозрюваним окремо;
- 7) підтримання психологічного контакту з учасниками слідчого експерименту;
- 8) спостереження за поведінкою (діями) осіб, за участю яких проводяться досліді чи випробування;
- 9) зіставлення дій, які відтворює особа під час слідчого експерименту, з реальною обстановкою на місці та надання можливості свідкові, потерпілому чи підозрюваному пояснити розбіжності, якщо такі є [74, с. 284].

Початковий етап розслідування крадіжок у разі успішного його виконання повинен завершуватись установленням особи, щодо якої є достатні підстави для підозріванні її в учиненні крадіжки.

Напряом розслідування, характер і послідовність початкових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів залежать від ступеня визначеності зібраної до цього часу інформації, мають плануватися з оглядом на наступні принципи:

1) системність взаємопов'язаних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших дій (заходів) алгоритмічного характеру;

2) обумовленість цієї систем дій слідчою та судовою ситуацією на певному етапі кримінального провадження;

3) спланованість тактичної операції, тобто дії та заходи такої операції провадяться за єдиним планом;

4) керівна (управлінська) роль слідчого, прокурора (за винятком оперативно-тактичних операцій, де керівником може бути і посадова особа оперативних підрозділів), а в судовому провадженні – судді;

5) спрямованість дій та заходів на вирішення окремого тактичного завдання у досудовому розслідуванні та судовому провадженні [75, с. 445].

Також під час планування доцільно визначити ті засоби, які мають бути застосовані для ефективної та повноцінної реалізації цієї чи іншої слідчої дії. З урахуванням характеру і умов слідчої дії план може передбачати використання:

а) переносних засобів освітлення (акумуляторні або батарейні ліхтарі, лампи, свічки тощо);

б) оптичних приладів (лупа, мікроскоп, бінокль та ін.);

в) вимірювальних засобів (рулетка, лінійка, штангенциркуль);

г) інструментів для відкриття сховищ (молоток, пила, викрутка, ніж);

д) пакувальних матеріалів (обгортковий папір, поліетиленові пакети, пробірки, клейонка, шпагат, сургучна печатка тощо);

е) пошукових засобів (щупи, багри, джерела інфрачервоного і ультракороткого випромінювання та ін.);

ж) засобів орієнтації (карта місцевості, план споруди, компас, рівень, ватерпас та ін.);

з) засобів закріплення доказів (бланки слідчих дій, міліметровий папір, авторучка, портативний комп'ютер, олівці, гіпс, паста для копіювання рельєфних слідів, порошки для виявлення невидимих слідів, магнітна кисть, фото- і відеокамера, магнітофон).

Застосування даного інструментарію має бути визначено заздалегідь, перелік конкретних інструментів та засобів має бути включено до плану із вказівкою тієї особи, що має забезпечити їх доставку до місця виконання тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії.

Планування є динамічним процесом, супроводжується постійним коректуванням плану, що пов'язано з надходженням нової інформації, висунанням нових або зміною попередніх версій, різними непередбаченими обставинами (неможливість за тими чи іншими причинами проводити заплановані дії, неякісне проведення експертизи тощо). При цьому слід звернути увагу на те, що дії слідчого спрямовані не лишена збирання доказів, але і на їх ретельну оцінку і систематизацію. Одержувана інформація дозволяє оцінити висунуті версії, замінити їх новими або внести до них необхідні корективи, відповідно до цих змін планується проведення всіх необхідних експертиз, додаткових допитів, оглядів, іноді повторних обшуків.

Зазначимо, що на процес планування істотно впливає позиція підозрюваних, обвинувачених, їх захисників. При запереченні вини і наданні неправдивих свідчень у плані розслідування передбачаються дії з перевірки заявленого алібі, проведення очних ставок, повторних детальних допитів, дії, спрямовані на задоволення клопотань зазначених осіб [76, с. 7-8].

Отже, розглянуті вище слідчі ситуації, що складаються на початковому етапі розслідування крадіжок, а також відповідні їм комплекси й послідовність слідчих (розшукових) дій хоча і є найтипівішими для кримінальних проваджень цієї категорії, проте вони не вичерпують усіх численних ситуацій, що можуть виникнути на практиці. Перспективними напрямками досліджень є розроблення тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій відповідно до можливих слідчих ситуацій. Особлива важливість виділення типових слідчих ситуацій

полягає в тому, що вони служать для орієнтації в обстановці, що складається на початку розслідування, оскільки успіх розкриття злочину, як правило, залежить від правильності й швидкості дій слідчого саме на початку слідства. Під слідчою ситуацією розуміють фактичний стан, що склався на конкретний момент розслідування, характеризує своєрідність цього моменту та визначається сукупністю доказової, оперативно-розшукової, процесуально-тактичної, методичної, організаційно-технічної та іншої значимої для розслідування інформації. Планування на початку розслідування у більшості випадків зазвичай характеризується інформаційною невизначеністю, і саме недостатність первинних даних найчастіше змушує слідчого планувати розслідування за схемою «типові слідчі ситуації – типові слідчі версії – програма розслідування – системи слідчих (розшукових) дій (тактичні операції).

РОЗДІЛ 3.

НАСТУПНИЙ ТА ЗАКЛЮЧНИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК

3. 1. Типові слідчі ситуації та дії на наступному етапі розслідування

Наступний етап розслідування крадіжок характеризується вирішенням завдань, спрямованих на розширення доказової бази та підтвердження раніше зібраних фактів щодо винності обвинуваченого. Результативність цих дій багато в чому обумовлена підсумками початкового етапу розслідування. Наступний етап розслідування крадіжок характеризується проведенням слідчих та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на розгорнуте доведення. Важливий фактор даного етапу – можливість ретельної підготовки слідчих дій, докладного вивчення особистості обвинуваченого і правильного вибору моменту проведення тих чи інших дій. Вибір їх і послідовність проведення в значній мірі визначаються слідчої ситуацією, що складається після здійснення первинних слідчих дій.

На наступному етапі розслідування крадіжок можуть скластися такі типові слідчі ситуації:

перша ситуація характеризується досить повним обсягом даних, отриманих на попередньому етапі і необхідних для доведення всіх обставин і епізодів злочинної діяльності, а також викриття особи, яка вчинила крадіжку і визнає свою провину. При цьому слідчий не має яких-небудь відомостей про вчинення обвинуваченим інших злочинів. Тому його основне завдання зводиться до перевірки й оцінки наявних доказів, а також інформації, отриманої при допиті обвинуваченого;

друга ситуація визначається тим, що зібраних на початковому етапі розслідування доказів достатньо для пред'явлення звинувачення особі, яка вчинила крадіжку, і його викриття, однак ця особа не визнає себе винним. В описаній ситуації діяльність слідчого повинна бути спрямована на перевірку доводів обвинуваченого, висунутих на свій захист, і їх спростування на основі наявних доказів;

третьою ситуацією характеризується тим, що зібраних на початковому етапі доказів недостатньо, але обвинувачений визнає себе винним і дає правдиві свідчення. Це відбувається, як правило, при явці з каяттям, коли потерпілий залишається невідомим. У подібній ситуації основне завдання слідчого - закріплення отриманої від обвинуваченого інформації відповідними доказами і подальше збирання і дослідження доказів його причетності до досконалої крадіжці;

четвертою ситуацією характеризується тим, що зібраних на початковому етапі доказів недостатньо і обвинувачений не визнає свою провину. Такі ситуації виникають, наприклад, при затриманні особи під час реалізації ним викраденого майна, коли злочинець посилається на законне його придбання. Основним завданням слідчого в цьому випадку є подальше збирання і дослідження доказів причетності обвинуваченого до досконалої крадіжці і перевірка, уточнення і спростування доводів, висунутих обвинуваченим;

п'ятою ситуацією складається, коли доказів достатньо щодо одного або декількох епізодів крадіжки, але є дані, що свідчать про скоєння обвинуваченим інших злочинів.

У більшості випадків на наступному етапі розслідування проводяться такі слідчі дії: повторні допити свідків, потерпілих, обвинувачених, повторний слідчий експеримент, очні ставки, перевірка та уточнення показань на місці, повторне пред'явлення для впізнання, призначення судових експертиз.

Допит – найпоширеніша слідча дія. Невипадково вивченню процесуального режиму і тактики допиту присвячені численні наукові праці. Так, з приводу *повторного допиту* С. В. Дегтярьов зазначає, що проведення значної кількості допитів при додатковому розслідуванні пояснюється тим, що саме дослідження часто є наслідком відмови обвинувачених і деяких свідків від своїх первинних показань, висунення ними нових версій, алібі, клопотань або заяв про застосування до них незаконних методів ведення слідства. Встановити істину в такій ситуації дійсно неможливо без проведення повторних або додаткових допитів [77, с. 335].

Категоричну думку висловив В. П. Бахін, стверджуючи, що ми не повинні ігнорувати ту обставину, коли нерідко слідчий не тільки може, але і з тактичних міркувань повинний (щоб не допустити помилку, яка ускладнить або зробить неможливим встановлення істини) планувати повторні слідчі дії [78, с. 174].

Як зазначає О. В. Лускатов, необхідність у проведенні повторного допиту може виникнути як внаслідок низької якості першого, так і з інших причин. Необхідність повторного допиту може виникнути при одержанні достовірної інформації про зміну взаємин між допитаними у справі особами, коли раніше малися припущення про надання ними помилкових показань чи замовчування відомих фактів [79, с. 158].

В. А. Жбанков зазначає, що повторний допит за певних обставин спрямований на відновлення в пам'яті нових вагомих зв'язків при повторному відтворенні певних подій і, як показали дослідження, приблизно в 40 % випадків таке відтворення повніше за первинне [80, с. 65].

Аналогічну думку висловлює і В. М. Жадан, стверджуючи, що повторні допити важко вважати негативним явищем [81, с. 101].

Повторні допити можуть мати місце, коли у кримінальній справі, що розслідується, допитуються різні учасники з суперечливою інформацією, коли слідству стають відомі нові учасники події, з'являються нові обставини у справі. У науковій літературі наголошується, що під час аналізу показань потрібно обов'язково звертати увагу і на використання допитуваним невластивих йому виразів, формулювань, понять, які можуть свідчити про формування змісту показань під впливом зацікавлених осіб.

Діагностувати помилкове визнання допомагають повторні допити. Про помилкове зізнання можуть інформувати буквально дослівне повторення первинних показань особою, що допитується, а також зворотне явище, коли підозрюваний (обвинувачений) через природний процес забування вносить у свої показання на наступних допитах все нові і нові подробиці, які нерідко суперечать тим відомостям, які були викладені ним на початку. При повторних допитах слідчий повинний звертати увагу на максимальну деталізацію подій і при цьому

не забувати деталізувати часові проміжки в подіях, одночасно здійснюючи аналіз і зіставлення з іншими подіями, матеріалами, показаннями інших осіб тощо. За дрібними деталями і їх деталізацією можливо скласти умовно всю картину події.

При розслідуванні крадіжок часто проводиться очна ставка, спрямована на усунення істотних протиріч у показаннях раніше допитаних осіб. Типовими варіантами, які зумовлюють необхідність проведення очної ставки, є протиріччя в показаннях потерпілого, свідків і обвинуваченого (підозрюваного) щодо обставин скоєння крадіжки, розміру, кількості та якості вкраденого майна, протиріччя в показаннях співучасників щодо факту спільного вчинення злочину.

У кожному конкретному випадку слідчий сам визначає цілі і тактику очної ставки. Залежно від ситуації слідчий може пред'явити на очній ставці наявні у нього докази або частину їх. Серійне проведення очних ставок значно підвищує їх ефективність.

Очна ставка є найбільш поширеною та ефективною слідчою дією, за допомогою якої збирається інформація про злочин і злочинну діяльність певних осіб. Це обумовлюється високими інформативними можливостями очної ставки та надійністю, простотою і своєчасністю отримання результату.

Водночас очна ставка є однією з найскладніших слідчих дій. З одного боку, складність слідчої дії визначається тим, що слідчий не володіє до моменту очної ставки вичерпними даними про особу злочинця і певною сукупністю доказів, що можна використати під час її проведення. З іншого боку, підозрювані (обвинувачені) не завжди зацікавлені у повному та всебічному розкритті й розслідуванні злочину, що не може не впливати на правдивість їхніх показань.

Крім того, на потерпілих і свідків здійснюється негативний вплив з боку злочинців, що нерідко призводить до зміни їхніх показань. Зважаючи на це, успішне проведення очної ставки і отримання позитивних його результатів залежить від якості володіння слідчими знаннями про закони мислення, логічні методи і прийоми, закономірності психології та тактичні прийоми, що розроблені у криміналістиці.

У кримінальному судочинстві очна ставка відома як ефективний спосіб перевірки наявних і одержання нових доказів. У науковій літературі більшість вчених під очною ставкою розуміють слідчу дію, яка передбачає одночасний допит раніше допитаних осіб про обставини, відносно яких були надані істотно суперечливі показання [82, с. 25].

Що стосується законодавчого визначення, то відповідно до ч. 9 ст. 224 КПК України слідчий вправі провести очну ставку між двома раніше допитаними особами, у показаннях яких є суперечності. Можна погодитися з думкою Є. Д. Лук'янчикова, що підставою для проведення очної ставки є наявність суттєвих протиріч у показаннях раніше допитаних осіб [83, с. 30].

До основних характеристик очної ставки належать:

- єдність предмета очної ставки (особи допитуються за одних обставин);
- єдність об'єкта очної ставки (процес неперервного порівняння показань двох одночасно допитуваних осіб);
- єдність часу проведення очної ставки (одночасна присутність допитуваних);
- єдність місця проведення очної ставки (особи допитуються в одному місці);
- рівність умов сприйняття запитань і відповідей (показань);
- єдність документування.

Тактика очної ставки має свої особливості через: розширений склад її учасників; ускладнений інформаційний обмін; сильний психологічний вплив; можливість зміни показань; підвищений ступінь тактичного ризику; зниження рівня прогнозованості [84, с. 53].

Обов'язковим елементом очної ставки є етап підготування до її проведення. Так, на думку Ю. В. Гавриліна, підготовка до проведення очної ставки повинна включати:

- вивчення раніше отриманих показань;
- з'ясування змісту протиріч; вивчення особи допитуваних;

- з'ясування обставин, що належить встановити; визначення послідовності допиту;

- вибір місця та часу проведення; підбір та систематизація доказів; формулювання питань та визначення їх послідовності [85, с. 51].

До найбільш суттєвих організаційно-підготовчих заходів до проведення очної ставки можна віднести такі [86, с. 428]:

Вивчення матеріалів кримінальної справи дозволяє слідчому, насамперед, вирішити питання про доцільність проведення очної ставки. Цей захід дозволяє вивчити показання допитуваних, визначити ступінь їх взаємовідносин та сутність розбіжностей у показаннях, визначити перелік питань і їх послідовність, обрати найбільш ефективні прийоми слідчої дії.

Прийняття рішення про проведення очної ставки. Приймаючи рішення і визначаючи момент проведення очної ставки, потрібно враховувати характер показань, що підлягають перевірці, їх місце в системі інших доказів, а також психологічні якості її учасників та існуючі між ними стосунки.

Визначення часу і місця проведення очної ставки. Проведення очної ставки повинно мати раптовий характер. Будь-яке зволікання з проведенням слідчої дії може призвести до зниження можливості отримання позитивних її результатів.

Встановлення обставин, які підлягають з'ясуванню. Предметом очної ставки є обставини, з приводу яких виникли істотні суперечності в показаннях раніше допитаних осіб. Слідчий повинен визначити коло питань, які підлягають з'ясуванню, і завчасно сформулювати запитання та визначити їх послідовність. Особливо уважно необхідно підійти до формулювання запитань. Спочатку необхідно з'ясувати загальні запитання, а далі, з метою їх уточнення і деталізації обставин, підготувати уточнюючі та контрольні запитання.

Проведення додаткового допиту. За необхідності слідчий може провести додатковий допит для з'ясування тих чи інших обставин, що мають значення для справи. Кожен з учасників може бути перед очною ставкою повторно допитаний, якщо в їхніх показаннях є протиріччя, прогалини або неточності.

Визначення осіб, між якими буде проведена очна ставка, та черговості їх допиту. Під час цього заходу слідчий повинен враховувати можливість допитуваних осіб впливати один на одного з урахуванням позитивних і негативних якостей, «слабких місць», нестійкості психіки та ін. Необхідно прогнозувати можливість зміни показань.

Добір учасників для проведення очної ставки. До основних учасників очної ставки можна віднести особу, яка проводить слідчу дію, та двох раніше допитаних осіб, в показаннях яких є протиріччя. Очна ставка проводиться між ними у будь якій конфігурації, у тому числі й між учасниками, які мають однаковий статус. З метою запобігання негативному впливу на сумлінного учасника очної ставки або обміну інформацією для погодження у займаній позиції до слідчої дії доцільно залучати працівників оперативних підрозділів, які здійснюють спостереження за поведінкою допитуваних.

Психологічна підготовка учасників очної ставки. До проведення очної ставки слідчий повинен повідомити сумлінних учасників слідчої дії про можливі складнощі психологічного характеру (погрози, компрометація), що можуть виникнути під час її проведення, та надати рекомендації, які дозволять запобігти негативному впливу.

Визначення та підготовка технічних засобів фіксації очної ставки. Використання технічних засобів є досить ефективним під час проведення слідчої дії за участю іноземців, осіб з фізіологічними вадами, оскільки дозволяє перевірити правильність і повноту перекладу та усунути недоліки.

Складання плану очної ставки. Планування слідчої дії повинно передбачати: формулювання запитань, які будуть застосовані під час допиту; визначення черговості допиту; визначення тактичних прийомів очної ставки; створення умов, які повною мірою забезпечуватимуть безпеку її учасників.

Тактично грамотно проведена очна ставка, навіть якщо в її ході і не вдалося подолати істотних суперечностей у показаннях, повинна справити на несумлінного учасника психологічний вплив, розхитати його установку на

неправду, допомогти слідчому перевірити правдивість показань учасників, глибше вивчити їх психологічні якості, розробити нові напрямки розслідування.

На наступному етапі досить часто здійснюється перевірка та уточнення показань на місці. Перевірка показань на місці – це одна із складних за організацією і проведенням слідчих дій. Вона проводиться з метою перевірки і уточнення показань свідка, потерпілого, підсудного або інших фактичних даних, одержаних у ході судового слідства.

За визначенням В. Г. Лукашевича сутність перевірки показань на місці полягає у тому, що достовірність раніше даних показань особи (свідка, потерпілого, обвинуваченого) встановлюється шляхом зіставлення мисленевого образу з дійсною обстановкою на місцевості. Він зазначив, що одночасне сприйняття і зіставлення двох інформаційних потоків, що виходять від різних джерел, є однією з специфічних пізнавальних ознак перевірки показань на місці [87, с. 79].

В. Ю. Шепітько розглядає перевірку показань на місці, як слідчу дію, що полягає у зіставленні показань про обставини злочину, які пов'язані з певним місцем, з фактичною обстановкою на цьому місці, показаною слідчому в присутності понятих особою, яка дала показання, з метою з'ясування їх достовірності [88, с. 357].

Фактично перевірка показань на місці як слідча дія виконується з метою збирання даних, які не були виявлені або отримані в ході проведених раніше слідчих дій. Ця слідча дія проводиться на тому ж місці, де відбулася подія, що перевіряється, або в іншому місці, якщо це впливає на оцінку результату. Зазвичай це слідча дія проводиться з обвинуваченим, значно рідше – з потерпілим і свідком. При цьому не тільки перевіряються і уточнюються обставини крадіжки, описаної ними в ході допиту, але і виявляється обізнаність допитуваного про деталі обстановки місця події; здійснюється пошук будь-яких слідів злочину або предметів, які можуть служити речовими доказами.

Перевірка показань на місці належить до групи слідчих дій, які використовуються для отримання інформації із джерела, в ролі якого виступає

людина – носій ідеальних слідів-відображень. Особливість відображення доказової інформації у такому джерелі полягає в тому, що воно відбувається на інтелектуальному (психічному) рівні. Такий характер відображення визначає, з одного боку, форму, в якій відбувається взаємодія із джерелом ідеальної інформації (спілкування), з іншого – методи і прийоми (розпит, розповідь, демонстрація (показ), спостереження за поведінкою тощо), які використовуються слідчим для отримання інформації [89, с. 71].

Перевірка показань на місці як самостійна слідча дія також достатньо довгий час піддавалася критичному розгляду у криміналістичній літературі і при цьому дискусія щодо доцільності проведення даної слідчої дії продовжується до цього часу. На підготовчому етапі перевірки показань на місці докладно досліджуються протоколи оглядів місць подій, допитів потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) з метою формування уявлення про маршрут пересування злочинця, місце скоєння крадіжки та послідовність дій, що складають спосіб вчинення злочину, спрямованих на заволодіння предметами злочинного посягання.

Попередньо встановлюються так звані умовні точки або опорні пункти на місцевості, які характеризують вузлові моменти злочинної події:

- з якого місця обвинувачений починає орієнтуватися на місцевості;
- пункт зустрічі зі співучасниками, звідки бони почали свій рух до місця події, що перевіряється;
- розташування засідки або місце, де знаходився злочинець, який був залишений спостерігати за оточуючим середовищем;
- місце проникнення; безпосередньо приміщення шляхи відходу; місцезнаходження автомашини, що чекала на членів групи;
- місце приховання знарядь злочину або викраденого майна [90, с. 304].

У процесі розслідування крадіжок часто виникає необхідність у призначенні судових експертиз. Найбільш поширеними з них є: криміналістична (дактилоскопічна, трасологічна), речових доказів (замків), судово-товарознавча, судово-хімічна, матеріалознавча тощо.

3.2. Заключний етап розслідування крадіжок та можливості судових експертиз на даному етапі

Заклучний етап розслідування крадіжок характеризується підсумками отриманих на попередніх етапах доказів, у тому центральне місце займають можливості різного роду експертних досліджень. В час становлення демократичного суспільства зміцнення законності та правопорядку є одним з пріоритетних завдань держави. Її вирішення потребує не тільки постійної і активної діяльності практичних підрозділів з розслідування і розкриття злочинів, а також ефективного функціонування підрозділів Експертної служби МВС України, оскільки результати судових експертиз є важливим джерелом доказової інформації у кримінальному провадженні.

Призначення та проведення експертизи науковцями та практичними працівниками визнається основною формою в системі форм використання спеціальних знань – професійних знань, отриманих у результаті навчання, навичок практичної діяльності з різних галузей науки, техніки та інших напрямів людської діяльності. Вона значною мірою розширює пізнавальні можливості досудового розслідування, дозволяє використовувати сучасні науково-технічні засоби та методи дослідження слідів кримінальних правопорушень[91, с. 3].

Основним завданням експертної установи є сприяння правоохоронним органам в боротьбі зі злочинністю оскільки сліди, які походять від людини завжди були і будуть в центрі уваги криміналістики. Головною метою при огляді місця події є пошук слідів, злочинця, які допомагають встановити особу та механізм вчинення злочину. Як правило, злочинці знайомі з традиційними криміналістичними методами досліджень, тому при вчиненні злочинів намагаються практично не залишати відповідних слідів. Досвід показує, що в цих випадках вкрай важливим є не тільки якісний та цілеспрямований огляд місця вчинення злочину, але і ретельний огляд прилеглої території.

Закон України «Про судову експертизу» у ст. 1 визначає судову експертизу як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів,

явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [96, с. 232].

Згідно з частиною першою ст. 242 Кримінального процесуального кодексу України експертизу проводить експерт за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [93, с. 1370].

Особливо важливе значення для розслідування злочинів, у тому числі і зазначеної категорії (крадіжок), має використання спеціальних знань слідчим або спеціалістом під час огляду місця події та проведення судових експертиз.

Огляд місця події під час розслідування крадіжок пов'язаний з необхідністю особливо ретельного вивчення місця проникнення у приміщення (чи сховище), де можуть знаходитися сліди рук, знарядь зламу, взуття, окремі волокна тканини від одягу злочинця або загублені ним предмети. У разі крадіжки з продовольчих магазинів, дачних будиночків слід обов'язково виявляти наявність слідів перебування злочинців, а саме: слідів зубів на таких продуктах, як шоколадні цукерки, сир, масло, яблука тощо. Слід також мати на увазі, що, долаючи перепони, злочинці іноді з необережності ушкоджують руки, і за плямами крові, виявленими у цих місцях, можна у подальшому встановити її групу. Інформативне значення має і потожирова речовина на пальцях, сліди яких після вилучення надають на експертизу.

Судові експертизи під час розслідування справ, порушених за ознаками ст. 185 КК України, можуть призначатися як на початковому, так і на наступних етапах розслідування. Результати вивчення кримінальних справ свідчать, що з моменту порушення кримінальних справ упродовж 5 днів експертизи призначали у 34 % випадків, упродовж 5-15 днів – у 37 %; упродовж місяця – у 24 %; у термін понад місяць – у 5 %.

Таким чином, як свідчить аналіз, переважну більшість експертиз слідчі призначають після 5 днів з дня порушення кримінальної справи. Наслідком таких

рішень є можлива втрата слідів, часу тощо, що може суттєво впливати на ефективність розслідування кримінальної справи [94, с. 114].

Водночас не можна забувати і про терміни проведення експертиз. Вони залежать, на думку І. В. Пирога, від таких факторів: складність дослідження; навантаження експертів; наявність необхідного обладнання; кількість та якість наданих для дослідження об'єктів, матеріалів і поставлених експерту запитань; середній час, витрачений на проведення такого виду дослідження; ступінь розроблення методики проведення таких експертиз» [95, с. 273].

Тобто існує безліч суб'єктивних і об'єктивних факторів, від яких залежить якість і час проведення експертиз (не враховуючи затримки з їх призначенням).

Розслідування крадіжок пов'язано з необхідністю проведення різних експертиз. На думку М. В. Салтевського, ці експертизи можна поділити на дві групи [96, с. 480]:

- призначені для ідентифікації злочинця, знарядь злочину, взуття, транспортних засобів (або їх частин), дослідження способу подолання перешкод, укриття сховищ (дактилоскопічна, трасологічна експертизи тощо);

- призначені для дослідження викраденого майна (експертиза матеріалів, речовин і виробів, товарознавча, молекулярно-генетична, імунологічна, цитологічна експертизи тощо).

Трасологічна експертиза вирішує діагностичні та ідентифікаційні завдання і проводиться з метою ототожнення особистості обвинувачуваного або підозрюваного за слідами рук, ніг (взуття), а також різних знарядь (за їх слідами), що застосовувалися під час вчинення злочинів. На вирішення експертизи, зокрема, виносять запитання стосовно того, чи залишені сліди, вилучені на місці події і надані на дослідження, певним предметом (наприклад, взуттям, інструментом тощо) і яким є механізм їх утворення [97, с. 154].

У таких випадках може йтися як про ідентифікацію, так і про групофікацію слідів (хоча об'єкти, надіслані на експертизу, можуть і не мати спільних ознак взагалі).

Дактилоскопична експертиза у справах про крадіжки обов'язково передбачає перевірку виявлених слідів за дактилообліками (її результати можуть бути як позитивними, так і негативними, зокрема через відсутність відбитків чи відтисків слідів у базі даних).

Експертиза матеріалів, речовин і виробів дозволяє встановити спільну родову(групову) належність порівнюваних об'єктів. Зокрема, за допомогою цієї експертизи, як зазначають вчені, у тому числі і Б. В. Романюк, можна встановити однорідність (чи неоднорідність) викрадених речовин (наприклад, фарб, продуктів), виявлених у підозрюваних осіб, і зразків, вилучених під час огляду, обшуку, виїмки [98, с. 112].

Об'єктами товарознавчої експертизи є промислові та продовольчі товари, цінники, ярлики тощо. У межах експертизи експерт вирішує питання про належність предметів до певного виду товару, їх сорт, якість, вартість, місце та час виготовлення, відповідність стандарту тощо [99, с. 653].

Важливе значення у разі призначення будь-якої експертизи, у тому числі у справах про крадіжки, має правильне формулювання запитань, що, як доречно зазначає М. Г. Щербаковський, вимагає від слідчого, дізнавача, судді високої професійної майстерності. При цьому доцільним є залучення експертів як обізнаних осіб для надання допомоги (у формі консультації) у правильному формулюванні запитань (визначенні предмета експертизи), переліку необхідних об'єктів [100, с. 985].

Використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок можливе не тільки шляхом отримання слідчим від експерта (спеціаліста) відповідного документа, а й шляхом допиту цієї особи. Проте, як зазначає Г. А. Абдумаджидов, допит експерта не повинен підміняти собою експертизи (дослідження) [101, с. 160]. А отже, неприпустимо на допиті ставити перед експертом нові запитання, які потребують додаткового дослідження.

Про доцільність призначення експертиз у справах про крадіжки свідчать результати вивчення кримінальних справ, порушених за ознаками злочину, передбаченого ст. 185 КК України, якими встановлено, що завдяки експертним

дослідженням викрито злочинців у вчиненні конкретних діянь – у 17 % справ; одержано відомості про особливості вчинення злочину – у 7 %. Зрозуміло, що розширення спектра експертних досліджень під час розслідування злочинів досліджуваної категорії суттєво збільшить цей показник.

Надто важливу роль у розкритті та іншій протидії крадіжкам грають ті відомості, які можуть бути встановлені за допомогою збирання та особистого чи експертного дослідження мікрооб'єктів, коли в одному з останніх навчальних посібників з криміналістики був наведений наступний стислий перелік фактів й обставин, що можуть бути встановлені за допомогою мікрооб'єктів (слідів запаху) та інших речових джерел відомостей:

1. Мікровідбитки переплетіння текстильних волокон із колін одягу злочинця на підвіконні, якщо злочинець потрапив у приміщення і покинув його через вікно.

2. У такій же ситуації мікросубстанцій фарби та інших речових джерел із підвіконня на одязі злочинця.

3. У такій же ситуації та в аналогічних інших слідів запаху злочинця на об'єктах по шляху проникнення в приміщення чи інше сховище та на зворотному шляху.

4. В аналогічній ситуації мікровідбитки мікродеталей папілярного візерунка й іншого мікрорельєфу кожного покриву злочинця на цих же об'єктах.

5. Мікросубстанції взаємного обміну між одягом та об'єктами по шляху пересування переслідуваного.

6. Мікросубстанції взаємного обміну між речовинами з тіла (у т. ч. сліди запаху) й одягу злочинця та викраденими речами тощо [97, с. 318]

Підбиваючи підсумок, слід зазначити, що успіх у розслідуванні справ про крадіжки багато в чому залежить від експертних досліджень, при цьому не лише тих, які зазвичай призначають у таких справах, а й інших, про які зазначено вище. І навпаки – недооцінка ролі експертних досліджень під час розслідування крадіжок недостатня обізнаність працівників слідчих органів з досягненнями експертної практики негативно позначаються на розслідуванні таких справ.

Отже, наступний етап розслідування крадіжок характеризується вирішенням завдань, спрямованих на розширення доказової бази та підтвердження раніше зібраних фактів щодо винності обвинуваченого. Результативність цих дій багато в чому обумовлена підсумками початкового етапу розслідування. Даний етап розслідування розпочинається з моменту притягнення особи як обвинуваченого хоча б за одним епізодом злочинної діяльності, адже це процесуальне рішення безпосередньо впливає на подальше ставлення обвинуваченого до процесу слідства, обрання ним певних форм протидії розслідуванню. Зазвичай при розгляді наступного етапу розслідування в окремих криміналістичних методиках акцент робиться на взаємозв'язках слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів. У зв'язку з цим особливої тактичної значущості набуває визначення тактики проведення окремих слідчих дій під час розслідування окремої категорії злочинів як самостійного елемента окремої криміналістичної методики. Це дає змогу більш детально дослідити питання підготовки, проведення та фіксації результатів найбільш поширених (для розслідування певного виду злочинів) слідчих дій, визначити труднощі та шляхи їх подолання; призначення типових судових експертиз та коло питань, що ними вирішується. Іноді може йтися про поділ слідчих дій на невідкладні та подальші.

ВИСНОВКИ

З'ясування сутності та можливостей удосконалення методики розслідування та іншої протидії крадіжкам дозволило зробити наступні висновки:

1. Зниження життєвого рівня населення, безробіття, відсутність регулярних виплат заробітної плати на фоні «фінансової кризи», слабкість соціального захисту населення і, як наслідок, зростання частки незаможних елементів, потенційно готових до скоєння злочинів проти власності, процеси приватизації, відсутність коштів, необхідних для забезпечення захисту об'єктів від злочинних посягань тощо, – ось далеко не вичерпний перелік причин, що призводять до крадіжок чужого майна. Крадіжки є найпоширенішими з корисливих злочинів. За своїм характером вони досить різноманітні: крадіжки із квартир, з державних об'єктів (магазинів, складів, приміщень різних установ), кишенькові крадіжки, крадіжки транспортних засобів (велосипедів, автомобілів, моторних човнів і катерів) і інших.

Серед причин низької ефективності роботи слідчих підрозділів у розкритті цих злочинів у криміналістичній літературі називають недоліки в організації цієї діяльності, низка результативність тактики проведення слідчих дій, вибір помилкових напрямів розслідування, слабка взаємодія слідчих із підрозділами кримінального розшуку, міліції громадської безпеки. Практика свідчить, що розкриття крадіжок залежить від ефективності діяльності слідчого (слідчо-оперативної групи) на початковому етапі розслідування, вибору найоптимальніших напрямів розшуку злочинців, встановлення каналів збуту викраденого, місць його зберігання тощо.

Відповідно до ст. 185 КК крадіжка – таємне викрадання чужого майна. Ступінь суспільної небезпечності цих злочинів значно підвищується, коли вони вчиняються у вигляді злочинного промислу злодіями-рецидивістами чи особами, які ухиляються від суспільно корисної праці, або неповнолітніми, які об'єдналися в організовані злочинні групи з метою систематичного вчинення крадіжок. Будь-

який злочин, у тому числі крадіжка, – це подія, що характеризується сукупністю тільки її притаманних властивостей і відмінних ознак.

Разом з тим ці злочини мають і спільні риси, що дозволяють надати їм узагальнену характеристику і виділити при цьому певну специфіку розслідування деяких видів крадіжок. Криміналістична характеристика крадіжок містить відомості про своєрідні ознаки (елементи): обстановку, в якій готуються і вчиняються крадіжки; предмет злочинного посягання; способи вчинення крадіжок; типові сліди; особу злочинця (типи і характер злочинських груп, мотиви поведінки тощо); особу потерпілого від злочину.

Обстановка вчинення крадіжок – це джерело доказової інформації. Цей елемент криміналістичної характеристики узагальнює в собі конкретні закономірності механізму та способу вчинення злочину. Як показує практика, обстановка в значній мірі впливає на вибір способу вчинення крадіжок неповнолітніми. Аналіз цих елементів криміналістичної характеристики, які перебувають у взаємозв'язку, дає змогу отримувати інформацію про кількість осіб, причетних до злочину, їх вік, фізичні можливості, навички та звички.

2. Під способом учинення злочину варто розуміти систему об'єднаних єдиним задумом умисних дій злочинця з підготовки, вчинення та приховування злочину. З огляду на це, спосіб учинення злочину є головним і єднальним елементом, за допомогою якого можна дослідити виявлені у процесі аналізу зв'язки між усіма структурними елементами криміналістичної характеристики. Не можуть дві абсолютно різні особи вчинити один і той же злочин за однаковою схемою. Так, спосіб вчинення злочину взагалі може бути схожий, але в деталях неодмінно будуть певні розбіжності. Для криміналістичної характеристики важливі не самі способи вчинення та приховання, але і їх специфічне відображення в об'єктивній дійсності, насамперед, у вигляді певної системи слідів.

3. Необхідно зауважити, що при здійсненні криміналістичної характеристики крадіжок важливим є питання взаємодії злочинця (суб'єкта крадіжки) і потерпілого. При вивченні відносин, які виникають між злочинцем і

потерпілим, потрібно звертати увагу на поведінку останнього до моменту вчинення, у момент вчинення і після вчинення злочину. Якщо ми хочемо зрозуміти, чому виник той чи інший тип поведінки у людини, необхідно розглянути відносини, що пов'язують конкретну особу з навколишнім середовищем.

Взагалі зовнішні обставини можуть по-різному сприйматися різними людьми. Так, у ситуації, коли в результаті нещасного випадку гинуть люди, одна особа може кинутися на допомогу, а інша в цей час буде нишпорити по речах, кишнях з метою знайти гроші чи інші матеріальні цінності. Тип життєвої ситуації, в яку потрапляє той чи інший суб'єкт, багато в чому визначається особливостями способу життя особи, мікросередовищем спілкування.

Зв'язок між злочинцем і жертвою – це завжди соціальний зв'язок. Він існує об'єктивно, незалежно від того, усвідомлюють вони його чи ні. Це завжди взаємодія, незалежно від конкретного змісту такої взаємодії, форми якої досить різні. Також можна говорити про важливість подальших досліджень суб'єкта крадіжки та особи потерпілого в рамках криміналістичної характеристики в цілому і криміналістичної характеристики крадіжок зокрема. Вивчення криміналістичної характеристики особи потерпілого, дозволить, у першу чергу, прослідкувати кореляційний зв'язок, що виникає між жертвою злочину, суб'єкта крадіжки та обстановкою вчинення кримінального правопорушення, що підвищить ефективність методики розкриття та розслідування кримінальних проваджень даної категорії.

4. Досудове розслідування, відповідно ст. 214 КПК України, починається з моменту, коли слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Процес розслідування ділиться на етапи.

На сьогодні у криміналістиці затвердилася концепція поділу процесу розслідування на початковий, подальший і заключний етапи. Однак аналіз літератури свідчить, що заключний етап, порівняно з іншими, є малоінформативним і нескладним у тактичному плані. Саме тому науковцями він практично не розглядається.

5. Окремі вчені взагалі розглядають двохелементну структуру досудового розслідування з діленням його на початковий і подальший етапи. Початковий етап розпочинається з моменту внесення уповноваженою особою відомостей про вчинення злочинів до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) до повідомлення особі про підозру.

6. Подальший етап починається з прийняття рішення у вигляді повідомлення особі про підозру і триває до моменту вирішення всіх завдань розслідування, коли сформовано доказову базу, достатню для висунення обвинувачення. Більшість науковців основним переважно визначають початковий етап розслідування злочинів. Його результативність у більшості випадків визначає успішність подальшого розслідування. Звичайно, цьому етапові приділяється значна увага у криміналістичній літературі. Будь-яка подія, що має просторово-часову форму, у тому числі й розслідування злочину, відбувається в конкретних соціальних, демографічних, економічних та інших умовах і постійно змінюється. Під час розслідування конкретного кримінального правопорушення виникають різного роду слідчі ситуації, що детермінують хід та основні напрями розслідування.

Успіх розслідування крадіжок передбачає необхідність своєчасного й тактично правильного виконання окремих слідчих дій, визначення оптимальної їх послідовності та доцільності проведення. У криміналістичній літературі проблема початкового етапу розслідування злочинів певним чином досліджувалася. Окрім того, у літературних джерелах були визначені й особливості даного етапу щодо розслідування окремих видів крадіжок. В основному вчені криміналісти звертали увагу на перерахування слідчих дій, надання переліку обставин, що підлягають з'ясуванню тощо.

Разом з тим, тактичні особливості проведення окремих слідчих дій, визначення їх оптимальної послідовності, пропонування тактичних операцій залежно від проміжних завдань розслідування крадіжок залишилися недостатньо дослідженими. Тому перед нами стояла задача більш конкретно і детально розглянути кожну із слідчих дій окремо. Що в принципі ми і зробили.

Результати анкетування та інтерв'ювання слідчих Національної поліції України дозволили встановити, що при розслідуванні крадіжок вони провадять такі слідчі дії: огляд місця події (62 %), слідчий огляд документів (42 %), освідчення (2 %), допит свідка (98 %), допит підозрюваного (64 %), виїмка документів (34 %), виїмка предметів (24 %), обшук (38 %), призначення судових експертиз (88 %), відтворення обстановки та обставин події (16 %), пред'явлення особи для впізнання (72 %), очна ставка (28 %).

7. Розвиток судової експертизи відбувається як у науковому, так і у практичному аспектах. Але, зокрема, у вищих навчальних закладах системи Міністерства внутрішніх справ України потрібно проводити більш суттєві наукові розробки в галузі криміналістичної діагностики і прогностики, криміналістичної інформатики, комп'ютерної психофізіологічної діагностики людини, сучасних інформаційних технологій, автоматизації експертних досліджень, застосування мікроскопії, радіоактивних ізотопів, дослідження в інфрачервоних променях, вивчення питання застосування лазерів у криміналістиці. Також доцільно ввести розробки і щодо впровадження в практичну діяльність сучасних електромагнітних, радіоскопічних, голографічних і теплових методів для вирішення низки пошукових криміналістичних завдань. Арсенал експертних підрозділів МВС України потрібно поповнити як удосконаленими традиційними, так і новими видами судових експертиз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавло В. К. Теоретические проблемы и практика применения методики расследования отдельных видов преступлений. Томск: Томский ун-т, 1985. 200 с.
2. Образцов В. А. О криминалистической классификации преступлений. *Вопросы борьбы с преступностью*, 1980. Вып. 33. С. 90-98.
3. Куликов В. И. Криминалистическое понятие обстановки совершения преступления. *Вестник МГУ*, 1982. № 5. С. 74-81.
4. Ермолович В. Ф. Криминалистическая характеристика преступления. Москва: Амалфея, 2001. 304 с.
5. Облаков А. Ф. Криминалистическая характеристика преступлений и криминалистические ситуации: учеб. пособие. Харьков: ВШ, МВД СССР, 1985. 88 с.
6. Шевчук В. М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики. Харків: Право, 2003. 278 с.
7. Ильченко Ю. И. Тактические приемы исследования материальной обстановки места происшествия: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 1966. 24 с.
8. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник. Харків: Ін Юре, 2010. 462 с.
9. Салтевский М. В., Мешков В. М. Криминалистические аспекты установления времени как элемента объективной стороны преступления *Криминалистическая и судебная экспертиза*. 1990. Вып. 40. С. 30-35.
10. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступления: учеб. Харьков: Юрид. ин-т, 1985. 91 с.
11. Яблоков Н. П. Обстановка совершения преступления как элемент его криминалистической характеристики. Криминалистическая характеристика преступлений: сборник трудов. Москва, 1984. С. 34-39.
12. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика краж и иных хищений личного имущества. Харьков: ХЮрИ., 1985. 93 с.

13. Криміналістика: підручник / за ред. В.Ю. Шепітька. 3-є вид. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2004. 736 с.
14. Кримінальне право України: загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те. Харків: Право, 2010. 456 с.
15. Зуйков Г. Г. Криминологическое учение о способе совершения преступления: автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 1970. 41 с.
16. Сорока І. В. Спосіб вчинення як елемент криміналістичної характеристики крадіжки чужого майна громадян, вчиненої групами неповнолітніх. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 236-238.
17. Еникеев М. И. Юридическая психология: учеб. для вузов. Москва: Изд. группа НОРМА-ИНФРА, 2001. 517с.
18. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному вигляді): підручник. Київ: Кондор, 2005. 588 с.
19. Настільна книга слідчого: наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. Київ: Вид. Дім «Ін Юре», 2003. 720 с.
20. Макаренко Е. И. Особенности расследования квартирных краж, совершаемых группой лиц: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00. / Москва, 1983. 200 с.
21. Криминалистическая методика расследования отдельных видов преступлений: учебное пособие в 2-х частях. Ч. 2: / под ред. А. П. Резвана, М. В. Субботиной. Москва: ИМЦ УК МВД России, 2002. 232 с.
22. Лисиченко В.К. Основи подолання протидії розслідуванню корисливо-насильницьких злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями: навч. посібник. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2004. 124 с.
23. Криміналістика : підручник / В. Д. Берназ, В. В. Бірюков, А. Ф. Волобуєв; за заг. ред.. А. Ф. Волобуєва ; МВС України, Харк. Нац. Ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2011. 666 с.

24. Уткин М. С. Особенности расследования и предупреждения хищений в потребительской кооперации. Свердловск, 1975. 134 с.
25. Шурухнов Н. Г. Расследование краж: практ. пособие. Москва: Юристъ, 1999. 111 с.
26. Місюра Н. М. Спосіб учинення крадіжок індивідуального майна в сільській місцевості, як елемент криміналістичної характеристики злочину. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. Вип. 23. С. 355-363.
27. Павлюк О. С. Особа злочинця і потерпілого в структурі криміналістичної характеристики вбивств осіб похилого віку , пов'язаних з заволодінням їхнім майном. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С. 180-183
28. Павлишин К. О. Особистість неповнолітнього крадія. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 6. С. 41-47.
29. Сахаров А. Б. Об антисоциальных чертах личности преступника. *Советское государство и право*. 1970. № 10. С. 110-116.
30. Дагель П. С. Учение о личности преступника в советском уголовном праве. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1970. 132 с.
31. Лейкина Н. С. Личность преступника и уголовная ответственность: монография. Л.: Изд-во Ленинградского ун-та, 1968. 129 с.
32. Бандурка І. О. Кримінологічна характеристика особистості неповнолітнього злочинця. *Наше право*. 2014. № 6. С. 92-100.
33. Бондар С. М., Горобець М. С. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 292-297.
34. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р., № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.11.2021).

35. Музыка А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: монографія. Київ, 2011. 192 с.
36. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. Харків: Право, 2008. 464 с.
37. Сокол Е. В. Особенности личности несовершеннолетнего, вовлеченного в совершение преступления. *Вестник Краснодарского университета МВД России*. 2009. № 4. С. 50-55.
38. Гаврилин Ю. В., Шурухнов Н. Г. Криминалистика: методика расследования отдельных видов преступлений: курс лекций. Москва: Юрист, 2004. 471 с.
39. Бурданова В. С., Быков В. М. Виктимологические аспекты криминалистики: учеб. пособ. Ташкент: Изд-во Ташк. ВШ МВД СССР, 1981. 79 с.
40. Шепітько В. Ю. Особа потерпілого в системі криміналістичної характеристики злочинів. *Проблеми законності*. Харків. 2008. Вип. 93. С. 168-174.
41. Сіренко О. В. Потерпілий у криміналістичній характеристиці крадіжок, грабежів та розбійних нападів, вчинених неповнолітніми. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2 (65). С. 156-151.
42. Лук'янчиков Б. Є., Лук'янчиков Є. Д. Типові слідчі ситуації і шляхи їх розв'язання в окремих позавидових методиках розслідування. *Науковий вісник Дніпропетр. юрид. інст. МВС України*. 2001. № 1 (4). С. 261-268.
43. Филиппов А. Г. Типичная версия как одна из видов криминалистических версий. Проблемы криминалистики. Москва: Юрлитинформ, 2007. С. 123-128.
44. Васильев А. Н., Яблоков Н. П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. Москва: Изд. МГУ, 1984. 186 с.
45. Лисиченко В. К., Батюк О. В. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1988. № 36. С. 3-9.

46. Драпкин Л. Я. Понятие и классификация следственных ситуаций. *Следственные ситуации и раскрытие преступлений*. Свердловск: СЮИ, 1975. С. 28-29.
47. Журавель В. А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук.-практ. матеріалів. Харків: Право, 2008. Вип. 8. С. 102-108.
48. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений: учеб. пособие. Харьков: Юрид. ин-т, 1985. 92 с.
49. Исходные следственные ситуации и криминалистические методы их разрешения: сб. науч. тр. / отв. ред. В. П. Лавров. Москва: ВЮЗШ, 1991. 152 с.
50. Шершньова В. О. Типові слідчі ситуації і програма дій слідчого на початковому етапі розслідування податкових злочинів. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 21. С. 141-148.
51. Самсонова В. В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування крадіжок, учинених на території садівних товаристві дачних кооперативів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 5-2. Том 1. С. 94-96.
52. Дудніков А. Л. *Криміналістичне поняття «спосіб злочину»*. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/kriminalisticheskoe-ponyatiesposob-prestupleniya> (дата звернення: 14.11.2021).
53. Колесниченко А. Н., Матусовский Г. А. О системе версий и методике их построения. *Криминалистика и судебная экспертиза*. 1970. Вып. 7. С. 7-13.
54. Цимбалюк В. І. Процесуальний порядок огляду місця події. *Юридичний вісник*. 2014. № 4 (33). С. 144-147.
55. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р., № 2341-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 14.11.2021).
56. Рудницька Ю. В. Огляд місця події під час розслідування крадіжок, учинених неповнолітніми. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 4 (101). С. 55-62.

57. Криміналістика: підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко та ін. Київ : Центр учб. літ., 2015. 544 с.
58. Лившиц Е. М. Тактика следственных действий. Москва: Новый юристь, 1997. 176 с.
59. Дворкин А. И. Осмотр места происшествия: практ. пособие. Москва: Юристь, 2000. 336 с.
60. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичніаспекти): монографія. Київ: НВТ «Правник»-НАВСУ, 1999. 126 с.
61. Шепитько В. Ю. Справочник следователя. Київ: Издательский Дом «Ин Юре», 2001. 216 с.
62. Весельський В. К. Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник. Київ: Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 148 с.
63. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины / под ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Москва: Юридическая мысль, 2012. 1316 с.
64. Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики: монографія. Харків: Гриф, 2002. 218 с.
65. Криміналістика : підруч. / за ред. В. Ю. Шепітька. К.: Ін Юре, 2004. 724 с.
66. Реуцький А. В. Допит свідків при розслідуванні злочинів у сфері виготовлення та обігу платіжних карток. *Форум права*. 2012. № 3. С. 607-612.
67. Тертишник. В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. Київ: А.С.К., 2005. 1056 с.
68. Ланцедова Ю. О. Криміналістика: навч. посібник. Київ: НАУ, 2017. 314 с.
69. Волобуєв А. Ф. Тактика допиту: лекція. Харків: Ун-т внутр. справ, 1997. 28 с.

70. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту: навч. посібник. Київ: НВТ «Правник», 1997. 64 с.
71. Котюк І. І. Теорія судового пізнання: монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. 435 с.
72. Гора І. В., Іщенко А. В., Колесник В. А. Криміналістика: посіб. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. 236 с.
73. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. Київ: Концерн «Видавничий Дім Ін Юре», 2004. 728 с.
74. Чупрікова І. Л. Деякі особливості процедури допиту та пред'явлення для впізнання, які впливають на допустимість отриманих результатів. *Право і суспільство*. 2015. № 6 ч.3. С. 192-196
75. Рогатинська Н. Деякі особливості проведення експерименту у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 149-153.
76. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 432 с.
77. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.
78. Пиріг І. В., Самсонова В. В. Організація і тактика слідчого експерименту при розслідуванні крадіжок на території садівничих товариств і дачних кооперативів. *Вісник ЛДУВС*. 2016. № 6. С. 280-288.
79. Сорока І. В. Особливості проведення слідчого огляду за фактами вчинених неповнолітніми крадіжок майна громадян. *Наук. вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ*. 2013. № 4. С. 444-449.
80. Манжос І. О. Планування розслідування крадіжок, учинених групами неповнолітніх. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 2 (8). С. 4-11.
81. Криміналістика. Расследование преступлений в сфере экономики / под ред. В. Д. Грабоского, А. Ф. Лубина. Н. Новгород, 1995. 230 с.

82. Бахин В. П. Криминалистика. Проблемы и мнения (1962-2002 гг.). Киев: Полиграф, 2002. 340 с.
83. Лускатов О. В. Розслідування нерозкритих злочинів минулих років: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2005. 196 с.
84. Жбанков В. А. Криминалистические средства и методы раскрытия неочевидных преступлений: учеб. пособие. Москва, 1987. 120 с.
85. Жадан В. Н. Повторные следственные действия: процессуальная форма, организация и тактика их производства при расследовании преступлений: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Гос. ун-т – Высшая школа эконом. Н. Новгород, 2006. 194 с.
86. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: наук.-практ. посібник. Київ, 2009. 202 с.
87. Лукьянчиков Е. Д. Особенности расследования преступлений несовершеннолетних: учеб. пособие. Киев: НАВД, 1990. 68 с.
88. Слідча тактика: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 116 с.
89. Гаврилин Ю. В. Криминалистическая тактика и методика расследования отдельных видов преступлений в определениях и схемах: учеб. пособие. Москва, 2004. 116 с.
90. Чаплинська Ю. А. Організаційно-підготовчі заходи до проведення очної ставки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 426-433.
91. Лукашевич В. Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий (допрос, очная ставка, предъявление для опознания, проверка показаний на месте): учебн. пособие. Киев: НИ и РИО КВШ МВД ССС, 1989. 168 с.
92. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Харків: Харків юридичний, 2007. 432 с.
93. Перевірка показань на місці – необхідна слідча (розшукова) дія. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 6. С. 70-73.

94. Бондар В. С. Науково-методичні та організаційні особливості проведення відтворення обстановки та обставин події у кримінальних справах про квартирні крадіжки. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2011. №4. С. 302-309.

95. Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів: матеріали кругл. столу: (Київ, 25 лютого 2015). К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 143 с .

96. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 14.11.2021).

97. Курс лекцій з криміналістики / О. А. Кириченко, Т. О. Коросташова, Ю. О. Ланцедова, О. С. Тунтула та ін.; за наук. ред. О. А. Кириченка. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 348 с.

98. Михайленко В. С. Використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 1 (19). С. 112-116.

99. Пиріг І. В. Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. ДУВС ; Ліра ЛТД, 2011. 312 с.

100. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2005. 588 с.

101. Абдумаджидов Г. А. Расследование преступлений. Процессуально-правовое исследование. Ташкент : Узбекистан, 1986. 191 с.